

elkkwartaal

uitgegeven door de Evangelisch-Lutherse synode | jaargang 22, nr. 4 | december 2022

Oekraïne: in binnen- en buitenland
Zeventig jaar Bachcantatediensten in de Wester
Assemblee LWF 2023 in Krakow

Om te beginnen...

Visafval, teruggehaald uit zee en verzameld voor hergebruik: dat is - heel kort - het project van de kerk van Nias en de Batu-eilanden ter ondersteuning van economische activiteit aldaar. Het Nederlands Luthers Genootschap voor In- en Uitwendige zending maakt dit mede mogelijk (pag. 16). Ook binnenlands ondersteunt het NLG actief: denk aan 'ons' jaarlijkse Evangelisch-Luthers Dagboek.

Opnieuw aan de slag in de gemeente die hij eerder diende - dat is wat dominee Erwin de Fouw doet in Den Haag. *Elkkwartaal* ging in gesprek met een 'herintreder' (pag. 6).

En het ambt blijkt speelser dan de soms zware discussie over de ambtelijkheid van personen, zo vindt dominee Wim van Beek. Hij bepleit een meer liturgische manier van kijken om samen het heil te beleven (pag. 10).

Eén Lichaam - één Geest - één Hoop: die woorden (*Efeziërs 4:4*) omvatten de 13e Assemblee van de Lutherse Wereld

Federatie (LWF). Om de zeven jaar komt de lutherse wereldfamilie bijeen om het geloof met elkaar te delen en dat handen en voeten te geven in de wereld. Deze keer is dat van 13-19 september 2023 in Krakow (Polen). De voorbereidingen voor dit veelomvattende evenement zijn al in volle gang. *Elkkwartaal* houdt u, met ingang van komend nummer 1, volledig op de hoogte van inhoud, activiteiten en al wat komt ...

Tenslotte verwelkomen wij, als redactie, verheugd onze nieuwe secretaris: da. dr. Cristina Pumplun en stellen haar graag aan u voor (pag. 11). Ook elders in dit nummer komt u haar al tegen.

Wij *van de redactie* wensen u gezegende kerstdagen en een warm uitzicht op het Licht.

Alma Evenhuis

Inhoud

Meditatie	3	Luthers convent	19
Nieuwe synodeleden	4	Ondertussen bij de LWF	20
Erwin de Fouw terug in Den Haag	6	Luthers erfgoed in Arnhem	22
Herdenking Operation Market Garden	7	Lutheran Summer School Wittenberg	23
Luthers erfgoed	8	KrisKrasKort	24
Woord&Sacrament	10	Hans Jansen 50 jaar kerkmusicus	26
Introductie Cristina Pumplun	11	Wartaal	27
Zeventig jaar Bachcantatediensten	12	FRIS werkt	28
Woord&Visie	14	Gouda 400 jaar Luthers leven	29
One Body - One Spirit - One Hope	15	Oekraïne met hart voor de naaste	30
Batu-eilanden	16	Uit de synode	31
Hervormingsdaglezing	18		

Colofon

Elkkwartaal verschijnt vier keer per jaar en wordt gratis toegezonden aan degenen die ingeschreven staan in het register van Evangelisch-Lutherse leden in de Protestantse Kerk in Nederland.

Overname van artikelen en foto's is toegestaan na overleg met de redactie en met vermelding van de uitgave van *Elkkwartaal* en vermelding van auteur en/of fotograaf.

Redactie

Alma Evenhuis (hoofdredacteur),
Ingeborg Kriegsman (beeld & techniek),
Cristina Pumplun (secretaris),
Femke Akerboom-Beekman,
Leonie Crom-Wagenaar,
Joren Reichel

Redactieadres:

Vijfmolens 2
4247 EA Kedichem

Kopij volgend nummer

Inleveren voor 30 januari
bij redactie.elkkwartaal@gmail.com
nieuw e-mailadres m.i.v. 1 februari:
redactie@elkkwartaal.nl

Giften

U kunt *Elkkwartaal* financieel steunen via NL36INGB0002203600 t.n.v. PKN inzake *Elkkwartaal* o.v.v. gift *Elkkwartaal*. De Protestantse Kerk heeft een ANBI-status.

Adreswijzigingen of klachten over bezorging

Als u lid bent van een evangelisch-lutherse gemeente: bij uw kerkenraad. Als u alleen bent ingeschreven in het landelijke lutherse ledenbestand óf wanneer u geen lutheraan bent via de abonneementenadministratie.

Abonnementenadministratie

Dienstenorganisatie Protestantse Kerk in Nederland, Postbus 8504, 3503 RM Utrecht, e-mail: abonnementen@protestantsekerk.nl, telefoon (030) 880 18 80.

Productie

Afdeling Communicatie en Fondsenwerving
Protestantse Kerk in Nederland. ISSN 1569-6316

Website

Dit nummer en vorige nummers zijn te raadplegen op protestantsekerk.nl/elkkwartaal.

Grafische verzorging

Ladenius Communicatie (vormgeving),
De Groot Drukkerij (drukwerk).

Bij de voorpagina

Voorouderbeeld Batu-eilanden,
zie artikel op pagina 16

Meditatie

Ik zie ze voor me. Op de achtergrond de herders met hun schapen. De koningen met hun mooie geschenken. Jozef met zijn staf. En in het centrum Maria en het kind. Haar eerste zoon, Jezus. Een wonderbaarlijke geboorte.

TEKST: DETLEF BOHLKEN

En niet alleen dat – ook Maria moet een bijzonder vrouw zijn geweest. Zij komt uit Galilea, een thuisomgeving van veel vrome mensen. Dat zij met Jozef naar Bethlehem ging en haar ouderlijk huis moest verlaten wordt in het kader van de wereldgeschiedenis verteld.

Wat er met haar gebeurt hoort in dat kader. Even komt keizer Augustus naar de voorgrond. Maar ook koning Herodes, die vreest zijn macht te verliezen en dat ook gelooft. En zij, Maria, begreep de tijd. Zij heeft de tijd aanvaard. Zij wist wat haar roeping was.

Ze was immers opgevoed in de geest van de schrift en de profeten. Vanuit Galilea komen de impulsen. Niet voor de eerste keer. Ooit heeft Elia ook daarvandaan gewerkt. Het land bewaart de goede tradities in het geheugen.

Jesaja heeft het al gezegd: een jonge vrouw zal een zoon baren. Hij zal het volk in recht en gerechtigheid laten grazen en de schriften uitleggen zoals nooit iemand tevoren. En bovenal zal hij vrede brengen.

Een andere vrede dan de machtigen van deze wereld hem kunnen brengen. Want hij komt uit de kracht van de Geest.

Wanneer is het dan echt begonnen, dat verhaal met Jezus? De vraag naar het begin houdt mensen bezig. Het kan toch geen toeval zijn. Het oerbegin niet, de schepping. En ook de geboorte van Jezus niet.

Het is niet altijd duidelijk, wanneer en hoe iets eigenlijk begon. Veel begint ergens verborgen en als we het doorhebben is dat al niet meer te achterhalen. Een ruzie tussen mensen die ooit goed met elkaar konden omgaan. Een beslissing die het leven bepaalt waarbij je niet meer kunt nagaan wanneer je daar voor het eerst over nadacht.

In het kerstverhaal gaat het niet zozeer om het begin als tijdstip als wel om het begin: dat bij God ligt. Dat geldt ook voor het einde – niet het tijdstip geldt, maar: dat het bij God ligt. In het verhaal van kerst gaat het om het handelen van God in de wereld. Om het licht dat wij daarin vinden. Natuurlijk zouden we graag veel meer willen weten. Tot in detail. Wat is er allemaal gebeurd? Ook bij Jozef trouwens, die toch wat op de achtergrond blijft, maar juist wel bij Maria is gebleven.

Hoeveel herinnering hebben wij echt nodig? Wij hoeven toch niet alles te weten? De herinnering moet in goede

banen geleid worden. Het gaat om de samenhang – veel meer dan om de details. En vooral steeds weer om het *begin*.

Als beeld zie ik een anker. Daar waar wij als mensen het anker uitwerpen; daar hebben wij een punt gevonden waarin wij houvast vinden. Een punt ook om steeds naar terug te keren. In de stormvloed van de tijd en

van het leven: die ankerplek geeft houvast.

Wat wij elkaar vertellen over de geboorte van Jezus leeft vanuit de herinnering en grijpt daar steeds weer op terug. Op overgeleverde woorden, opgeschreven en overgeschreven. Ieder jaar horen wij in de oude verhalen een nieuw impuls en worden wij geraakt door een lichtpuntje uit het verhaal.

Zo heeft Maria haar spoor achtergelaten. Dat spoor is ook vandaag nog te vinden. Wie aan Jezus denkt, zal ook aan Maria denken. En wie aan Maria denkt, denkt aan Jezus. Ze horen bij elkaar. Beiden zijn een lichtpunt in het verhaal van God met zijn mensen.

Onze synode: met wie hebben wij de eer?

Stefanie von Asmuth: "Het is een plek waar alles samenkomt"

Na de verkiezingen in 2021 is de nieuwe synode van start gegaan, met deels bekende en deels nieuwe gezichten. In deze kennismakingsserie komen de leden aan het woord: wie zijn zij, wat motiveert hen en hoe zien zij hun taak in de synode en in de context van de toekomst van de lutherse kerk? In deze aflevering spreken wij met Casper van Boltaringen en Stefanie von Asmuth.

TEKST: LEONIE CROM-WAGENAAR

Stefanie von Asmuth

"Het is heel divers werk", zegt Stefanie von Asmuth op de vraag wat maakt dat zij nu voor de derde periode het tijdsintensieve werk van synodelid wil doen. "Het is een plek waar alles samenkomt".

Stefanie von Asmuth

Toen von Asmuth jaren geleden startte in de synode zette ze haar eigen kwaliteiten vooral in op het maken van de vertaalslag van wat er in een gemeente speelt naar acties en beleid van de synode. "In de werkwijze van de synode is een duidelijke ontwikkeling te zien. We zijn als PKN gezamenlijk verantwoordelijk voor het voortbestaan van de protestantse kerken in Nederland en daarnaast voor het levend houden van het luthers geluid daarbinnen. Dat vereist een meer professionele, bedrijfsmatige aanpak, die 'hands on' is", zo von Asmuth. 'Ik ben erg blij met onze huidige synodale commissie. Het is heel knap dat er snel een realistisch scenario is opgesteld over hoe wij nu als

lutherse kerk verder zouden moeten gaan, zodanig dat de lutherse gemeenten niet afhaken. Daar heb ik grote bewondering voor".

Gemeenten worden goed meegenomen in de plannen, zo vervolgt ze. Dat dat wezenlijk is, blijkt ook uit de vraagstukken rondom identiteit. Als het niet meer mogelijk is om kerkgebouwen in stand te houden, doet dat wat met een hele gemeente. "Kerkgebouwen zijn tevens dragers van de identiteit. Dat is ook duidelijk geworden bij de PKN: we zijn in gesprek om financiële middelen vrij te maken om de focus ook op het behoud van kerkgebouwen te kunnen houden".

Momenteel is von Asmuth lid van de financiële commissie. "Het is belangrijk om voor ieder synodelid een project of een doelstelling te hebben, omdat het anders moeilijker wordt om betrokken te blijven".

Het synodewerk vergt veel tijd en het is alleen daarom al van belang dat er een bepaald pragmatisme is, waardoor een betere verdeling bereikt kan worden. Of het genoeg is om elkaar twee keer per jaar in voltallige vergadering te ontmoeten, dat betwijfelt von Asmuth.

Nu de balans tussen synode en gemeente voor haarzelf meer doorschiet naar de bestuurlijke kant, voelt het voor haar als tekortschieten. "Ik ben door de intensiteit van het synodewerk minder zichtbaar in mijn eigen gemeente. Uiteindelijk is wat ik doe ook van belang voor deze gemeente, maar toch is dat soms wat lastig"

Voor Stefanie von Asmuth is evident dat de kerk verandert. "Misschien hebben we te maken met een vorm van collectieve rouw omdat het luthers gemeentelven, waarin je geworteld was, niet meer zo is als vroeger. Maar we kunnen ook niet voortbestaan als we niet anticiperen op de tijdgeest".

Het is volgens von Asmuth van belang dat lutheranen zichtbaar blijven, dat we uitstralen dat geloof niet iets is van een klein groepje in een gebouw. Er gebeuren mooie

dingen op allerlei terreinen, ook theologisch - onder andere is een antwoord gekomen op de politieke discussie over het voltooid leven, inspelend op vraagstukken van de huidige samenleving.

Ze blijft wel realistisch: “We zijn kleiner en bescheidener, we kunnen niet alles. Maar de kerk heeft een rol om daar te zijn waar geen ander is. Kerk is allang geen ‘one size fits all’ meer. Het kerkelijk leven moet passen bij de mensen die nu samen gemeente zijn. Daar blijven we ons best voor doen”.

Casper van Boltaringen

De synode is voor hem niet onbekend: eerder is Casper van Boltaringen al als reserve lid verbonden geweest aan de lutherse synode, nu is hij gekozen als lid.

“We hebben een flinke opdracht”, zegt van Boltaringen, “want het in stand houden van de lutherse traditie in Nederland zal veel energie kosten. Ik wist wel dat het steeds minder goed gaat met de kerk en het kerkelijk leven. Maar dat het zo zorgelijk is, is mij, nu ik synodelid ben, pas goed duidelijk geworden”.

Zorgvuldig kiest van Boltaringen zijn woorden: “Het doet pijn”. Die pijn zit volgens hem in de verdieping. De warmte en de verinnerlijking die je ervaart doordat je gezamenlijk viert volgens een herkenbare en mooie traditie vind je niet zo eenvoudig ergens anders.

“In de huidige maatschappij zijn we gewend geraakt aan luxe en talloze mogelijkheden om in een behoefte te voorzien. De snelheid waarmee antwoorden op levensvragen gegeven worden leidt tot oppervlakkigheid. Juist hier kan de kerk met haar traditie verdieping brengen, zodat je als mens geraakt wordt en verder kunt”.

Vroeger was de kerk het centrale punt in het sociale leven, vervolgt van Boltaringen. Je moest het van de kerk hebben, het was je netwerk pur sang. Nu wordt veel overgenomen door de overheid en zijn er veel meer netwerken. Maar een keuze is gebaseerd op het eerst leren kennen, ergens mee in aanraking komen. “Als kinderen niet meer in de kerk komen, omdat ouders vinden dat zij zelf later hun keuze moeten maken; als ze nooit ervaren hebben hoe het er in een kerk aan toegaat, hoe kiezen ze dan?”

Hoe de toekomst van de lutherse kerk eruit zal zien, vindt van Boltaringen moeilijk te zeggen. “Dat er iets moet veranderen is duidelijk. Straks is er geen landelijke dekking meer in de lutherse traditie”. Vanuit zijn bestuurlijke achtergrond en de rijke politieke ervaring is hij degene die op bestuurlijk-pragmatisch gebied iets kan betekenen. “Dat moet je vooral voorwaardenscheppend zien: van een gebouw tot een predikant en de ondersteunende diensten en alle overige organisatorische aspecten die erbij komen. Ik ben zelf niet zo’n kartrekker”, glimlacht hij bescheiden, “maar dit kan ik wel!”

De huidige synode werkt prettig samen. “Alleen, we ontmoeten elkaar naar mijn idee te weinig”, vindt hij. “De synodale commissie is een hechte kerngroep en de informatieverstrekking is helder. We zouden ons alleen als gehele synode kunnen versterken wanneer we nog intensiever participeren”.

Casper van Boltaringen

De ontmoeting ziet hij als cruciaal: de kerkenradendag van april, eerder dit jaar, heeft in de bewustwording van de diverse kerkgemeenten in het land veel gedaan. “Het is geen eenzame strijd: meer gemeenten hebben moeite het hoofd boven water te houden”.

Die bewustwording ziet hij ook bij de PKN: “Het mag getalsmatig niet uitmaken of er nog diensten vanuit de lutherse traditie gegeven worden. Met het samengaan van kerken ben je als PKN verantwoordelijk voor het in stand houden van de traditie. We zijn in Nederland niet zo groot, maar we zijn wel een wereldkerk. Dat realiseert men zich steeds meer”.

Bewustwording is voor van Boltaringen wezenlijk. “Als een kerk omvalt is soms in de hele regio geen luthers geluid meer aanwezig. Dat mag niet gebeuren, daar moeten we allemaal ons steentje aan bijdragen”.

Erwin de Fouw terug in Den Haag

Op 11 september werd dominee Erwin de Fouw opnieuw verbonden aan de Haagse lutherse gemeente. Na een jaar van pastorale ondersteuning kon de gemeente hem beroepen, wat unaniem gebeurde en van harte aanvaard werd. *Elkkwartaal* ging in gesprek met een 'herintreder'.

TEKST: RIEN SPRONG - BEELD: TON VALK; MARIANNE GRUND-VAN WATTUM

Hoe is het om opnieuw aan de slag te gaan in een gemeente die je al eerder gediend hebt?

"Ik heb me voorbereid op een her-nieuwde kennismaking met een veranderde gemeente. Ik merk dat er veel gebeurd is de afgelopen jaren: veel veranderingen, de gemeente is kleiner geworden, én ze zet door. De sfeer en het karakter zijn vertrouwd en dat helpt natuurlijk om er weer in te komen. Nieuw is het contact met mijn collega ds. Jannet van der Spek met wie het goed samenwerken is".

In eerste instantie ben je zonder uitzicht op een beroep aan de slag gegaan. Wat heeft je bezield om de zekerheid van een vaste baan hiervoor in te ruilen?

"Na een aantal jaren als geestelijk verzorger in een verpleeg- en verzorgingshuis gewerkt te hebben, groeide het verlangen naar het gemeentewerk weer. Ik merkte dat een vaste baan met zekerheid niet meer het belangrijkste is. Inmiddels werkte ik part-time in de Haagse Duinzichtkerk, en

toen de gelegenheid zich aandeede om in de lutherse gemeente te werken, al was het in eerste instantie tijdelijk, ervoer ik dat als een weg waar mijn hart ligt".

Zekerheid is minder belangrijk geworden. Hoort dat bij de groei in je predikantschap?

"Het hoort bij de kerk in z'n algemeenheid. Er verandert veel in de kerk en de samenleving, en er is veel onzekerheid over hoe de toekomst zal zijn. Je moet natuurlijk wel vooruitkijken, maar het is geen tijd meer voor al te grootse plannen. Ik vind dat we niet alleen moeten kijken naar de toekomstbestendigheid van de kerk. Maar vooral ook naar wat ons nú te doen staat. Mijn collega en ik - en laten we de kerkenraad en de gemeente niet vergeten - hebben daarin dezelfde focus: wat komt er op ons af, en hoe reageren en anticiperen we daarop? Natuurlijk hebben we vanuit de kerk daarbij onze eigen waarden, die uit het Evangelie opkomen. Maar wat mij betreft gaat het erom hoe je als

gemeente het Evangelie vertaalt naar antwoorden op vragen uit de samenleving. De huidige crises roepen diaconale vragen en zingevingsvragen op. En ook de polarisatie vraagt erom wegen van verbinding te zoeken. Daar is werk aan de winkel voor de kerk".

Wat is dan voor jou een speerpunt?

"We worden geconfronteerd met de vragen als: Hoe beleef je een zinvol leven te midden van angst en onzekerheid? Hoe werkt onzekerheid op ons uit? De kerk is een plek waar we in het Evangelie een boodschap van hoop horen om het uit te houden in een tijd van onzekerheid. Het geloof in onbegrensde mogelijkheden en de maakbaarheid van het leven: we komen zo langzamerhand wel uit deze roze wolk. Voor velen is dat een ontgoocheling. De kerk dient lotgenoot zijn van mensen die de wanhoop nabij zijn en kan een stabiele medestander zijn. Wij laden ons 's zondags op aan het Evangelie en moeten daarnaar leven".

Hoe vertaal je dat naar de gemeente?

"Ik denk dat gemeenteleden daar tegenop kunnen zien als we het heel groot maken. We zien zoveel leed en voelen ons tekort schieten omdat we niet alle nood kunnen lenigen. We moeten ons echter niet laten verlammen door al het grote en vele dat niet kan. Als het allemaal niet lukt is het geen verloren zaak. Laten we het daarom klein houden. Daarmee doel ik vooral op 'in het leven staan' vanuit het Evangelie zonder dat je de illusie hebt om het helemaal op te lossen; dat je medestander bent, met bewogenheid. Dat is eigenlijk ook al groot. Het is je manier van leven. Maar je moet wel aan de bak".

Heeft die lutherse traditie een meerwaarde als we met compassie in de samenleving aanwezig zijn met dat 'uithoudings-evangelie'?

“De gereformeerde traditie is wat oplossingsgerichter. ‘Uithouding’ klinkt misschien een beetje passief. Maar ‘uithouden’ is meer: Luther leefde ook in een moeilijke tijd om te volharden en de vreugde van het Evangelie te beleven. Hij ontdekte dat we dicht bij God kunnen komen, juist omdat Hij er al is. Het lutherse verstaan van het Evangelie is: de schat van de genade. Als je leeft vanuit genade die er al is kan je niet anders dan ermee aan de slag gaan. Genade is ook de rust als het niet allemaal oplosbaar blijkt. Maar het is geen vrijbrief om te zeggen dat we niets kunnen doen. ‘Door genade bewogen’ is de rode draad in de liturgie, waaraan we ons opladen. De grote woorden: vrijheid, genade, rechtvaardiging, zijn kernwoorden die we moeten blijven uitdragen en invulling geven”.

Welke potentie zie je voor luthers Den Haag?

“Voortgaande samenwerking met de Lukaskerk, zeker op diaconaal gebied. Met andere binnenstadskerken activiteiten voor verdieping mogelijk maken. Bijvoorbeeld onderzoeken waar jongeren mee rondlopen. Waarom zoeken ze het niet bij de kerk, terwijl juist daar een boodschap klinkt om het uit te houden in een tijd van onzekerheid. Midden in de stad een plek waar het Evangelie een boodschap van hoop laat horen”!

Wat betekent dat concreet?

“Misschien klinkt het allemaal niet zo concreet. Het verlangen om een mooi uitgewerkt plan te hebben, of een flitsend artikel in *Elkkwartaal* et cetera kan een valkuil zijn. En misschien is daarom het thema nu: durf het aan om zonder uitgekristalliseerde ideeën te leven, en leef meer vanuit de compassie met de wereld om je heen. Vanuit de liefde van God, voor de naaste als jezelf”.

Inzegening Erwin de Fouw door dominee Jannet van der Spek

Herdenking Operation Market Garden

TEKST EN BEELD: FEMKE AKERBOOM-BEEKMAN

In september staan ieder jaar de plaatsen Nijmegen, Groesbeek, Arnhem, Driel, Oosterbeek, Wolfheze en Ede in het teken van de herdenkingen van *Operation Market Garden* die plaatsvond in september 1944. Het doel van de geallieerden was om de strategische bruggen te veroveren op de bezetter en zo Nederland te bevrijden en naar Duitsland te kunnen doorbreken. De operatie mislukte, de brug bij Arnhem werd niet veroverd, ondanks de dagenlange inzet van John Frost en zijn mannen bij de brug. Naast de herdenkingen in Arnhem speelde Vitesse deze maand in de Airborne-kleuren.

Ede herdenkt eerst het bombardement op zondag 17 september 1944. Het doel was de kazernes in Ede, maar de bommen kwamen ook in een woonwijk terecht en vlak achter de Lutherse kerk, waardoor 69 burgers om het leven kwamen. Ieder jaar is in Ede de *Airborne* herdenking op de Ginkelse heide waaraan veel parachutisten meewerken, net als op 17 september 1944. Nu is het publiek vredelievend, toen stonden de soldaten van de bezettingsmacht in de bosrand klaar om de parachutisten uit de lucht te schieten.

In Nijmegen leidde dominee Perla Akerboom-Roelofs een herdenkingsplechtigheid in aanwezigheid van veteranen

en hoogwaardigheidsbekleders op de Britse militaire begraafplaats Jonkerbosch.

Op dinsdag 20 september, de bevrijdingsdag van Nijmegen in 1944, werd de *Waalcrossing* of wel *de Oversteek* van Amerikanen over de Waal van Nijmegen naar Oosterhout herdacht op de Oosterhoutse dijk. Het resultaat destijds was dat de brug van Nijmegen behouden bleef ten koste van 48 gesneuvelde Amerikanen. Op die beruchte plek kwam een nieuwe brug: ‘De Oversteek’. Als eerbetoon aan de 48 Amerikaanse soldaten gaan 48 paren lichtmasten op de brug na het inschakelen van de stadsverlichting paar na paar van zuid (Nijmegen) naar noord (Lent) aan, in het tempo van een trage mars. Sinds 19 oktober 2014 loopt elke avond bij zonsondergang minimaal één veteraan de zogenoemde *Sunset March* over de brug tijdens het ontsteken van de 48 lichten.

Luthers erfgoed

De lezenaar, multi-inzetbaar

Gegoten in Amsterdam in 1656 en na gebruikt te zijn in Vlissingen, belandde deze lezenaar via Middelburg en Heusden in Rotterdam. De reconstructie van deze route laat zich lezen als een levensreis van de lezenaar zelf, maar tevens als een illustratie van de ontwikkelingen die diverse gemeenten doormaakten.

TEKST: MARTIN VAN WIJNGAARDEN - BEELD: ZEEUWS ARCHIEF

De lezenaar en de maker

Door kunsthistorici wordt de lezenaar, die lang dienst deed in de lutherse kerk van Vlissingen, een prachtstuk genoemd. De lezenaar wordt toegeschreven aan de gieterij van de Amsterdamse familie van bronsgieters (geelgieters) Van Vliet. Zij maakte een vergelijkbaar exemplaar voor de Grote Kerk te Edam. Ook leverde zij elders hoogstaande voorwerpen, bijvoorbeeld voor de Oude kerk te Amsterdam een lezenaar en kronen voor de bovenkerk te Kampen. Het rapport bij de afdeling Erfgoed in Kerken en Kloosters (EKK) bij Museum Catharijneconvent geeft meer informatie.

Barokke lezenaar. Ajour blad met een gegolfde en van kwabornamenten voorziene omlijsting. Centraal een bloeiende lelie met aan weerszijden niet spiegelbeeldig verlopende, met de lelie verbonden eikentakken. Aan de onderzijde van het blad, aan weerszijden van een steunrand met gestileerd bladwerk, in hoogrelieff respectievelijk "ANNO" en "1656". Het blad wordt gedragen door een gekroonde zwaan met lange, gekroonde hals en gespreide vleugels. Lichaam en vleugels zijn voorzien van kerfsneden. De zwaan is geplaatst tegen een rond zuiltje en staat op een gelobd, vaasvormig en geringd basement met breed uitlopende, generfde voet.

De zwaan en de functie

De kroon om de hals van een zwaan wees in onder meer de middeleeuwen op het zogenaamde zwanenrecht. Dat was het recht van een stad om zwanen te mogen houden in de stadsgrachten. Gezien de plaats van fabricage (Amsterdam) en het gegeven dat de lezenaar al bijna 80 jaar oud was toen deze in Vlissingen in gebruik werd genomen, lijkt een directe connectie met Vlissingen niet logisch. Maar voor de schenker was het klaarblijkelijk een goed idee om, bij het uitzoeken van een voorlezers lezenaar voor een lutherse gemeente, te kiezen voor een bestaand exemplaar met een zwaan. Deze lezenaar stond vervolgens tot ongeveer 1930 op het hek van de dooptuin.

Op het kerkzegel uit 1735, het stichtingsjaar van deze gemeente, was ook al een zwaan opgenomen. En het zegel was op zijn beurt afgebeeld als een groot medaillon in de leuning van de kanseltrap van de in Lodewijk XIV-stijl uitgevoerde preekstoel uit eveneens 1735. En bovenop de kansel was de lezenaar ook met een zwaan versierd. Dat gold later ook nog eens voor de orgelbalustrade. Kortom, de keuze voor een bestaande lezenaar met een zwaan voor de kerk van Vlissingen was niet toevallig. De zwaan staat immers in de kerkelijke iconografie voor de reformator Luther.

Na diverse liturgische heroverwegingen die kerk-breed plaats vonden bij Nederlandse lutheranen, verdween het doophek en werd de voorlezers lezenaar omstreeks 1930 op de altaartafel geplaatst.

Omstreeks 1930

Historisch inkijkje bij de lutherse gemeente Vlissingen

De lezenaar uit 1656 had, gezien de datering, een vooralsnog onbekende geschiedenis, voordat hij een functie kreeg als voorlezers lezenaar in de lutherse kerk te Vlissingen.

Gezien de beschreven geschiedenis van deze vaak armlastige gemeente kan ook die lezenaar ongetwijfeld een geschenk zijn geweest dat tot dankbaarheid stemde maar de geschiedenis van deze gemeente kende helaas ook andere momenten. In 1735 scheidden de Vlissingers zich af van de gemeente van Middelburg. Het Vlissinger stadsbestuur gaf toestemming tot het houden van diensten en verleende medewerking bij de aankoop van de voormalige schuttershof van St. Joris aan de Korte Walstraat.

Ondanks diverse problemen groeide de gemeente en in 1778 werd het kerkgebouw vergroot met bijdragen van het stadsbestuur en stadhouder Willem V. In 1790 telde de gemeente 322 lidmaten; veel leden waren afkomstig uit Duitsland, Scandinavië en in mindere mate uit de Oostzeelanden.

De Franse tijd ging ook voor de lutheranen in Vlissingen niet ongemerkt voorbij; als gevolg van een stilvallende economie groeide de armoede sterk. Bovendien leed Vlissingen in 1808 onder een grote overstroming. En het jaar daarop veroorzaakte een belegering en beschieting door Engelsen aan het kerkgebouw – eerst gevorderd en vervolgens ontruimd – zware schade. Gemeenten als Amsterdam en Rotterdam droegen bij om het kerkgebouw weer functioneel te maken en de lezenaar met de zwaan kon kennelijk gewoon doorgebruikt worden. De gemeente, voortdurend kampend met geldgebrek, wist wel in 1843 de consistoriekamer te laten renoveren. Ook dit was mede mogelijk door giften van buitenaf, in dit geval van de synode en ook van koning Willem II. Ook de Tweede Wereldoorlog en de watersnoodramp in 1953 veroorzaakten schade, die andermaal weer door externe schenkers verholpen kon worden. Steun van buiten de gemeente was hard nodig omdat sinds 1880 het aantal leden onomkeerbaar terugliep.

Na eerdere samenwerkingen tussen diverse gemeenten in Zeeland en daar net buiten, werden Middelburg en Vlissingen in 1985 officieel gecombineerd. Groede werd daar

in 1989 aan toegevoegd. Het jaar daarvoor werd de kerk in Vlissingen verkocht aan de apostolischen. De Zwaan was toen al van het altaar verdwenen.

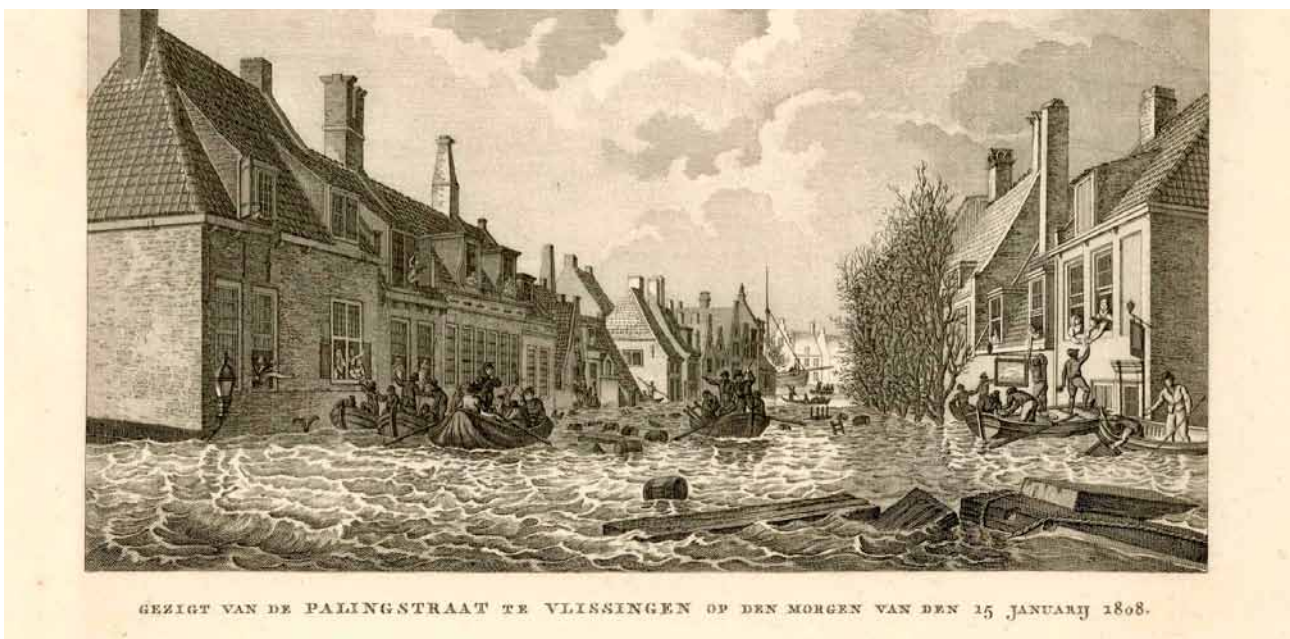

Na 1988

Hoe het verder ging

Na de verkoop van het kerkgebouw te Vlissingen werd de lezenaar, na ruim 250 jaar, overgebracht naar de lutherse kerk te Middelburg. Daar lag hij ongebruikt op de koorzolder tot in 2014 ook het kerkgebouw van Middelburg aan de lutherse eredienst onttrokken werd. Door bemiddeling van drs. Hans Bas Val kwam de lezenaar naar Heusden, vanwaar hij in 2019 naar Rotterdam gebracht werd en daar met Pasen 2021 als lezenaar op de kansel is geplaatst.

In de Rotterdamse Andreaskerk vinden wel meer voorwerpen uit voormalige lutherse preekplekken onderdak; uit eigen stad zijn dat bijvoorbeeld de mozaïeken uit de Vaste Burghtkerk (Rotterdam Zuid) en de altaartafel met de bijbehorende kandelaars uit de Lutherkapel (Rotterdam West). Ook bevindt zich in de kluis een avondmaalskan uit de vervluchtigde lutherse kern Hellevoetsluis (begin 20e eeuw). Onlangs kwam er in Rotterdam een lezenaar bij. Het is tot nog toe meer een gegroeide praktijk dan bewust beleid. Alles bijeengenomen zet het aan tot nadenken over de zorg voor roerend erfgoed zoals die op veel omvangrijker wijze in het Luther Museum Amsterdam aan de orde is. En niet ieder object is zo multi-inzetbaar als een lezenaar.

Het ambt: om samen te vieren

levend (en speels) ten dienste van de ander

Te midden van vele al dan niet dogmatische ambtsvisies, zou ik willen pleiten voor een liturgische manier van kijken, om samen het heil te beleven. Dan blijkt ambt veel speelser te zijn dan de soms loodzware discussie over de ambtelijkheid van personen. Wie mag wanneer wat wel en vooral, wat niet. In diensten, vergaderingen, pastoraat. Of zullen we samen vieren?

TEKST: WIM VAN BEEK

Het boek *Antiliturgica* van C.W. Mönnich, uit 1966, heeft mij zeer geïnspireerd. Een hartstochtelijk pleidooi voor de viering van de eredienst als het bruiloftsfeest van de Messias en zijn volgelingen. Ik schreef daar eerder over*. Het roept zulke geweldige vreugdebeelden op over het samen vieren, dat ik er wel steeds over zou willen schrijven. Sterker, zó wil ik vieren!

Let op, Mönnich is helemaal niet tegen liturgie, in tegendeel. Hij kiest deze titel voor zijn boek omdat liturgie geen afstandelijke 'uitvoering' is ten behoeve van en ten overstaan van de gemeente. Maar het betreft juist iedereen in de dienst. Samen Vieren. Denk aan 'anti-theater'. Geen toneel om 'naar te kijken', maar actieve betrokkenheid van iedereen aan het spel. In de kerk dus niet: ambtsdragers gaan voor en leiden de dienst waarin het kerkvolk 'slechts' hoeft te volgen.

Is het moeilijk, dat ambt?

Al meer dan 25 jaar wordt in de PKN-kerken gesproken over dat ambt. Ik moet heel diep zuchten dat ze dat nog steeds doen. Wie mag wat in welke situatie? Wel mogen preken, maar pas op (!), je mag géén brood en wijn delen. Alsof Avondmaal heiliger en bijzonderder is dan het Woord verkondigen. Heus, de hele dienst is heilig, maar preken is écht moeilijker. Daarin zitten heel veel woorden. Zinvolle uitleg. En juist aan tafel is het Evangelie zo eenvoudig en heilzaam recht voor mijn raap: 'Hier, voor jou, Christus' lichaam is brood geworden om in vreugde met je naaste het leven te delen.'

Zou dat níet gevierd kunnen of mogen worden, ook zonder die ambtsdragers? Ik omarm het heilig evangelie, die opwindende boodschap: we vieren samen dat Christus ons voorgaat in de opgang naar het nieuwe Jeruzalem.

Voorbeden tot metbeden maken

Nee, niet de dominees zijn de voorgangers. Ja, ze hebben geleerd teksten uit te leggen. Maar ook zij zijn gewoon mensen die zich geroepen en genodigd weten. Zoveel mensen hebben dat feest van heil zo bitterhard nodig. Want honger, lijden, schuilen in bunkers, op de vlucht zijn, vechten voor leven in vrede, dat is nooit feestelijk. En je verlangt zo naar het goede. Mensen in zulke nood zitten niet zo

vaak in onze kerken. Op z'n minst kunnen we de *voorbeden* maken tot *met*-beden. Dat ik, welgestelde, in een voorbede God dus niet bid met m'n vinger wijzend: Heer, wilt U die mensen daar helpen. Maar dat ik in het gebed náást ze kom staan. En dus *met* hen om hún verlangen bid. Amen zeggen betekent dan: zeggen en doen; ook mijn handen uit mijn mouwen te steken. Doen waar we om bidden. Ambt is dienst aan de naaste.

De eredienst vieren: dat doe je samen

Als we zingen, bidden, luisteren zijn we geen toeschouwers die afwachting de opvoering bezien. Wij zijn medespelers. In de liturgie zijn allen feestgangers. Je laat je meenemen. En als je niet die om ontferming schreeuwende wereld in wilt en daar het heilsfeest stichten, dan blijf je maar thuis. De dienst vieren doe je samen. Luther zei: 'Als ik jou een christen noem, dan noem ik je dus ook priester. Je bent iemand die sacramenten deelt, bidt voor en met de ander, dient in de wereld. Dat hoort daar allemaal bij.' Ik vond het geweldig dat een nieuwkomer in onze kerk op onze liturgie reageerde met: 'Je moet wel goed opletten in de dienst hier. Er wordt steeds weer wat van mij verwacht.' Ja, hoge verwachtingen! Want als feestganger ben je geen muurbloempje. En de dienst in de kerk is nog maar het begin; binnen hangt op de deur naar buiten het bordje: 'dienstingang'. In de liturgie gaat het om de Messias en de zijnen. Als er al een onderscheid is, dan is het tussen deze Ene en ons. Hoewel, de Messias verbindt zich

menigmaal zó met de mensen dat Hij niet meer te herkennen is. Hij is daar niet minder om. Het 'broeder-zijn' van Jezus is zijn messiasschap.

Het gaat om de Messias en zijn volgelingen

Vanuit dit feestelijk grondpatroon van de liturgie, de vrolijke opgang naar het feest in en van de wereld, kunnen we anders spreken over het ambt. Dat ambtsdragers de verantwoordelijken zijn, spreken over ambtelijke vergaderingen en diensten ... Dat suggereert dat het gros van de gemeenteleden 'ambteloze burgers' zijn, met slechts een afgeleide en ondergeschikte verantwoordelijkheid. De predikant wordt voor het leven geordineerd. Of ingezegend, of gewijd. O nee, roept de reformatie, geen inwijding: alle gelovigen zijn priesters. Heeft een predikant dan een soort plus van een 'ambt-substantie'?

Mönnich maakt voortdurend duidelijk dat het in de eredienst - en dus in heel de kerk - wezenlijk gaat om de Messias en zijn volgelingen. Daar kan niemand tussen komen, geen enkele ambtsdrager is middelaar. Dat hoeft ook niet. Want niet 'de kerkenraad' wenst u een goede dienst: het is

Christus die ons hier in de dienst voorgeeft.

Deskundigheid wel belangrijk

Als we in de kerk over ambt spreken, dan kan dat alleen door wat men doet. Ofwel: 'men legt de Schrift niet uit omdat men dominee is, maar men is dominee omdat men de Schrift uitlegt. Men is geen steun voor hulpbehoevenden, omdat men diaken is, maar men is diaken omdat men de handen naar een mens in nood uitstrekt'.

Niet omdat men 'in het ambt staat' heeft men bepaalde rechten en plichten. Maar je bent iemand die meegaat in de beweging van de Messias waarin je bepaalde dingen doet: de Schrift uitleggen, mensen en de wereld dienen, zingen, bidden. Dat wil zeggen, wat jij doet maakt jou tot ambtsdrager. En de hele kerk zit daar vol mee! Ze doen het niet voor zichzelf maar voor het leven van mensen in de wereld. Allen die meegaan in de messiaanse beweging naar het Rijk van God zijn priesterlijke ambtsdragers. In het feest dat de liturgie is, stelt iedereen zijn eigen capaciteiten ten dienste van het geheel. Mönnich zegt: 'Dan kan een gymnastiekleraar of dansmeester door diens ervaring met het lichaam de

meest aangewezen persoon zijn om de dans naar het avondmaal te leiden. Dan is die bekleed met het ambt van de kerk, in de volle zin van het woord: Deskundigheid is hierbij wel belangrijk, want aan dilettantisme gaat een feest ten gronde. Deskundigheid helpt om diens taak in de viering zo goed mogelijk uit te voeren. Maar het maakt iemand niet tot een aparte ambtsdrager.

Opgaand naar het Grote Feest

Als we zo over het ambt zouden gaan spreken, vermijden we de discussies over wie wat mag, en (vooral) wie wat niet. Dan spreek je niet meer over rechten en plichten maar ga je juist uit van de uitnodiging van de Heer voor het bruiloftsfeest. Die tot klinken wordt gebracht. Waarbij het leven van mensen wordt vervuld van dát feest. Waarin iedere klinkende stem een ambtsbekleder is. Die spreekt immers niet namens zichzelf maar is geroepen de stem van de Heer klank en draagwijdte te geven. Zo is eenieder, in die dienst, ambtsdrager. Opdat het Woord van de Heer gehoord wordt en zijn lichaam gestalte krijgt in deze wereld - voor alle mensen. In de viering van het Grote Feest waarheen Christus voorgeeft.

Cristina Pumplun versterkt *Elkkwartaal* redactie als nieuwe secretaris

Als missionair vicaris van de Westerkerk in Amsterdam verzorgt Cristina Pumplun de externe presentatie, het 'buitenwerk van de kerk in de stad', op het raakvlak van geloof, theologie en cultuur. Ze werkt nauw samen met de vaste predikant van de Wester, ds Herman Koetsier.

TEKST: ALMA EVENHUIS - BEELD: ROZINA SCHOUTEN

Als ze stevig doortietst is ze binnen twintig minuten op haar werkplek in de Westerkerk: een schitterende ruimte bóven de grote kerkzaal, met uitzicht op de gracht en het Anne Frankhuis (inclusief de rijen) en een plafond met oorspronkelijke balken. Ze voelt zich gezegend met deze werkplek, in de

grootste protestantse kerk die begin 17e eeuw, in opdracht van het stadsbestuur, werd gebouwd. Cristina: "elke ochtend als ik de kerk binnenloop kijk ik mijn ogen uit: hoe het licht van buiten binnenvalt. Dat is zó bijzonder".

Vervolg op pagina 13

Zeventig jaar Bachcantatediensten in de Amsterdamse Westerkerk

Op de laatste zondag van september kan volgens het lutherse leesrooster de 'Dag van Michaël en alle Engelen' worden gevierd. Tijdens een cantatedienst in de Amsterdamse Westerkerk klonken die ochtend twee cantates, die Johann Sebastian Bach (1685-1750) voor die feestdag schreef: "Herr Gott, dich loben alle wir" (BWV 130) en "Nun ist das Heil und die Kraft" (BWV 50).

TEKST EN BEELD: CRISTINA PUMPLUN

Het zijn cantates vol letterlijke pauken en trompetten en dat was dan ook zeer toepasselijk, want met deze cantatedienst werd het zeventigjarig jubileum van de cantatediensten in de Wester gevierd. Het eveneens zeventig jaar oude Westerkerkkor zong samen met solisten en begeleid door Ensemble 't Kabinet de sterren van de hemel. Ds. Herman Koetsveld, predikant van de Westerkerk, en ik gaven in de overdenking en de gebeden woorden aan dankbaarheid voor zeventig jaar Bach Muziek in de Wester, zeker vanuit het besef dat mensen jaar in jaar uit hun gaven en hun goed hebben ingezet voor deze kerkmuzikale traditie.

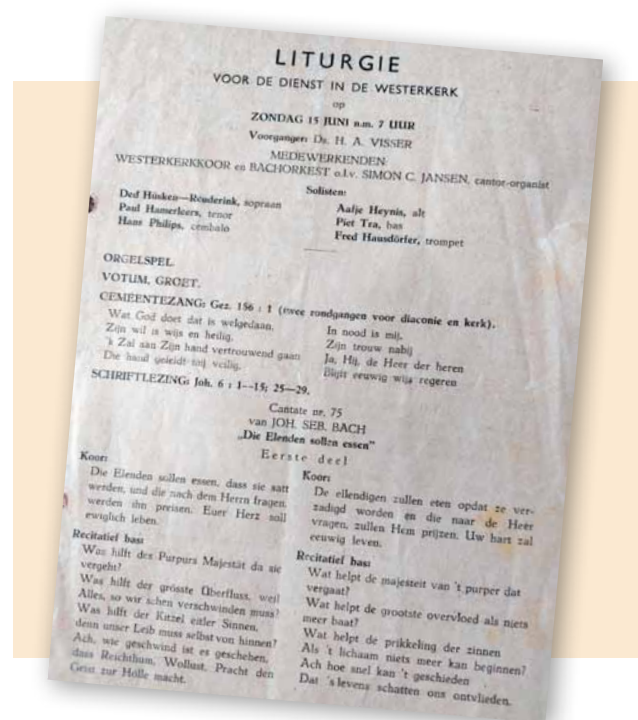
Repetitie Westerkerkkor en Ensemble 't Kabinet o.l.v. JanJoost van Elburg

Bachcantates in het hart van naoorlogs Amsterdam

Aan het begin van die zeventig jaar staat een bijzonder roepingsverhaal van een dominee met doorzettingsvermogen. Hij maakt vlak na de Tweede Wereldoorlog, op een koude najaarsdag in het kapotgeschoten Berlijn, een cantatedienst mee en realiseert zich daar dat hij in zijn eigen stad niet meer anders wil dan met Bachs muziek het Woord verkondigen. In de Amsterdamse Watergraafsmeer, waar deze dominee, Hennie Visser, predikant is, ziet hij dat niet gebeuren. Maar als hij op een dag een beroep krijgt naar de Westerkerk gaat hij ervoor: voor die gemeente én voor zijn droom om Bachcantatediensten te houden in het hart van naoorlogs Amsterdam.

Dominee en cantor-organist: niet meer te stoppen

Ondanks fikse tegenwerking van de Centrale Kerkenraad van de Hervormde Kerk ter plaatse lukt het hem uiteindelijk. Wanneer Simon C. Jansen in 1952 cantor-organist wordt, houdt niets de twee mannen nog tegen. Op 15 juni 1952 klinkt voor het eerst een Bachcantate tijdens een avonddienst in de Wester: 'Die Elenden sollen essen' (BWV 75), geschreven voor de 1e zondag na Trinitatis, als volgens het luthers leesrooster het verhaal van de rijke man en de arme Lazarus gelezen wordt. Vissers 'prediking' tussen het eerste en tweede deel van de cantate gaat – zo is te zien op de orde van dienst, die bewaard is gebleven – over de waarde van geestelijk voedsel, Gods Woord.

Liturgie eerste cantatedienst

Onderscheid cantatedienst en concert met cantate

Met die vervlechting van Woord en muziek in de liturgie zet Visser de toon voor de cantatediensten van de toekomst en markeert hij meteen het verschil tussen een cantatedienst en concerten met cantates. De cantate klinkt altijd ingebed

als onderdeel van de kerkdienst, precies zoals het ook door Bach is bedoeld toen hij in 1723 aan zijn werk bij de Thomaskirche in Leipzig begon met het vooruitzicht en de roeping om vanaf dan vooral kerkmuziek te schrijven. De Bachcantates in een kerkdienst zij dus niet, als het ware, los verkrijgbaar. De schriftlezing, waar Bach zijn tekst en muziek op baseert - en die vaak overeenkomt met het luthers leesrooster - wordt gelezen, de gemeente zingt liederen uit het liedboek, er wordt gebeden en gepreekt. Al dat gebeurt niet in het Concertgebouw.

Toen de wereldberoemde countertenor Philippe Jaroussky een paar jaar geleden vanwege een ander engagement in Amsterdam was, bood hij aan om mee te zingen in een winterse cantatedienst. Dat betekende ook luisteren naar schriftlezing en overdenking en meezingen met de liederen uit het liedboek. Ik zal nooit vergeten hoe deze zanger, die leeft in en met barokke muziek, na afloop van de dienst verzuchtte: "Nu begrijp ik eindelijk wat ten diepste de betekenis en het doel is van Bachs muziek".

Verbinding tussen toen en nu

Toegegeven, de 21e-eeuwse luisteraar kan die muziek zo veel beter waarderen dan de 18e-eeuwse teksten van de cantates met hun vaak lastig te begrijpen beeldspraak en theologie. Toch is het een uitdaging om in de overdenking op de betekenis van zowel de bijbel- als de cantatetekst in te gaan en om verbinding aan te brengen tussen de 18e-eeuwse gedachtewereld en de actualiteit. Zo'n 300 jaar geleden kenden mensen, net als wij, hoop en vrees, vreugde en verdriet. Het is mooi om die verbinding tussen mensen van nu en van toen te mogen leggen. Tijdens de jubileum cantatedienst - tevens slot van de Vredesweek - zongen koor en solisten over de strijd van de engelen en de goede

krachten tegen het kwaad. In deze tijden waarin de oorlog al maanden zo dichtbij woedt kwam het erop aan om het verlangen naar vrede in de 18e-eeuwse woorden en muziek te horen als een goede boodschap voor het hier en nu.

Muzikale schat uit de lutherse traditie

Aan het eind van elke cantatedienst is er de collecte. Het is een spannend moment gezien de hoge kosten van de cantatedienst. De kerkgangers mogen immers 'gratis' naar binnen en dragen na afloop geheel naar eigen inzicht bij via collectezak of pinapparaat. Zeker is de opbrengst nooit, maar het lukt al zeventig jaar en zal hopelijk nog vele decennia blijven lukken: deze muzikale schat uit de lutherse traditie in hartje Amsterdam behouden.

Wilt u de voortzetting van deze belangrijke traditie steunen?

Steun dan de Cantatediensten in de Westerkerk Amsterdam! Uw gift t.b.v. het voortzetten van de oudste serie Bachcantatediensten in Nederland is zeer welkom via:

rekening NL04 INGB 0003

8921 70 t.n.v. Stichting

Cantatediensten Westerkerk.

Doneur worden kan ook, voor

minimaal € 50 per jaar. Zie

voor meer informatie hierover:

www.westerkerkkoor.nl en via donateurs@westerkerkkoor.nl

De Stichting heeft de ANBI-status.

Vervolg van pagina 11

Tijdens haar studie in Amsterdam was ze onder de indruk van de kerkelijke diversiteit. Zondags kerkte ze steeds ergens anders, met een voorliefde voor de Engelse kerk, de Oude Lutherse Kerk, de r.k. Krijtberg en de Westerkerk. In die laatste werd ze vrijwilliger en rolde zo de gemeente in. De maandelijkse Bachcantatediensten bezocht ze graag en als kerkenraadslid was ze twaalf jaar diaken. Ze trouwde er met haar studiegenoot en hun dochter werd er later gedoopt. Ze werkte bij de Faculteit Katholieke Theologie (van de UvT) en studeerde daarnaast theologie. Voor een protestantse 'kathedraal' als de Westerkerk en het werk van de kerk werd de pr steeds belangrijker. Zo kon ze in 'eigen huis' gaan werken: "zorgen dat de kerk tijdens de openstelling ook echt kerk is, een plek waar mensen de nabijheid van de Eeuwige kunnen ervaren. En 'naar buiten' laten weten wat we allemaal doen als kerk in de stad".

Een stageplek (aan het eind van haar theologiestudie en masteropleiding gemeentepredikant) zocht en vond ze bij een lutherse gemeente, waarbij de

verbondenheid met het lutherse voor haar het belangrijkste was. "Ik merkte dat ik me echt thuis voel in de lutherse liturgie en die gang die wij door de dienst heen maken - van het confiteor tot en met de gezongen laatste regels van het Onze Vader". Ze denkt dat ze, wat betreft de preek, niet echt andere accenten legt in lutherse gemeenten dan ze elders doet. "Het is altijd zoeken naar een manier om met elkaar, op die bepaalde plek, met die bepaalde bijbeltekst het leven te bezien vanuit het besef dat de Eeuwige ons nabij is".

Als Cristina even op verhaal wil komen doet ze dat bij een manege waar ze met haar gezin een paard heeft: de merrie Chinouk. "Het is fijn om heel geconcentreerd met iets anders bezig te zijn. Zij daagt je uit om daar, met haar in het hier en nu te zijn. Het is een ideale manier om met lijf en geest te reflecteren".

Moge de enige echte Lutheraan opstaan...

Wie is de 'echte' Lutheraan? In veel gemeenten is dit geen denkbeeldig vraagstuk (met dank trouwens aan tv-afleveringen van het voormalige 'Wie van de Drie?'). Vaak gaat het om liturgische kwesties en ook van bestuur (kerkenraad en ambtsdragerschap), om de zegen, het al dan niet slaan van een kruis, de muziek in de eredienst of de rol van de cantor-organist.

TEKST: ANDREAS WÖHLE

Geregeld nemen we elkaar bij dit soort gelegenheden de maat - en worden sommige gemeenteleden als 'ondermaats' uitgemaakt ... omdat ze pas kort geleden bij de lutherse traditie zijn aangesloten of omdat een ander (vaak 'geboren lutheraan') beweert dat het zus of zo toch altijd is geweest. Zelf probeer ik in dit soort situaties terug te grijpen naar hoe wij door de tijden heen onze identiteit wisten vast te houden. Daarbij speelt de Augsburgse Confessie uit 1530 een belangrijke rol. Deze is weliswaar als belijdenisgeschrift in onze Protestantse kerkorde opgenomen, maar de tekst is vermoedelijk toch enigszins onbekend, *'want wij lutheranen doen niet aan kerkorde en zo ...'*.

Open naar de toekomst

Toch is het goed ernaar te verwijzen als we weer eens in een exclusieve discussie dreigen te verzeilen. Het spannende van die tekst - door de reformatie gezinden indertijd aan de keizer aangeboden als beschrijving van waar zij in geloof en leven voor wilden gaan - is vooral in de artikelen 4 en 7 te vinden, waar het gaat om de rechtvaardiging en om de

vraag 'Wat is de kerk?'. Spannend vooral, omdat die Augsburgse Confessie juist op de meest cruciale thema's de minste woorden nodig blijkt te hebben. Haar principe lijkt te zijn: 'weinig is meer' omdat - een boude bewering - de Augsburgse Confessie ten diepste geen theologische leertekst is. Hele delen van de tekst zijn bijna poëtisch-liturgisch van karakter. Ze belichten het geloof van binnenuit en veel formuleringen zijn open en niet afgesloten naar de toekomst.

Eén geloof, één doop, één God en Vader

Het duidelijkst is dat bij het toekomst-open spreken over 'wat kerk is'. Daar bepaalt de Augsburgse Confessie niet meer dan dit: ... *dat er eeuwig één heilige kerk moet blijven. Want de kerk is de gemeenschap van heiligen, waarin het evangelie zuiver geleerd wordt, en waarin de sacramenten op de juiste wijze worden bediend. En voor de echte eenheid van de kerk is het voldoende wanneer men het eens is over de leer van het evangelie en over de bediening van de sacramenten. Het is niet noodzakelijk dat menselijke tradities en riten of ceremoniën die door mensen ingesteld zijn, overal gelijk zijn, zoals Paulus zegt: 'Eén geloof, één doop, één God en Vader van allen.'*

Semper reformanda

Hoe we de viering inrichten, welke muziek we gebruiken en hoe, waar en wanneer we samenkomen ... Al deze vragen zijn voor verandering vatbaar. Deze verandering tast het kerkzijn niet aan. Ja, het is belangrijk en noodzakelijk, omdat kerk *semper reformanda* is - *steeds de verandering behoeft* - om zodoende te kunnen blijven getuigen van wat haar ten diepste kerk maakt. En dat is: de leer van het evangelie en de bediening van de sacramenten. Eén kerk van Jezus Christus - jazeker - maar met de nadrukkelijke optie dat in deze ene kerk juist verschillende vormen van

viering, besturing, muziekstijl, taal genre en diaconale verantwoordelijkheden aanwezig zijn en kunnen zijn. Dat is een mooi uitgangspunt om serieus om te gaan met de vele, actuele veranderingen die in onze kerk en samenleving spelen. Van daaruit kan serieus worden geluisterd naar de boodschap die zich vertolkt in, bijvoorbeeld, de afwezigheid van jongeren in onze kerken. Van daaruit blijven wij nieuwsgierig luisteren naar dat wat valt af te lezen uit de andersoortige taal waarin mensen vandaag spreken over wat hen ten diepste raakt. En we blijven tegelijk openstaan voor een breed gevoelde behoefte aan nieuwe/oude taal en teken: om nog te blijven spreken over zin en betekenis van het leven.

Zonder angst en nieuwsgierig

De Augsburgse Confessie opent hier een raam waardoor wij zonder angst kunnen kijken naar een veranderende wereld en hoe de kerk hierin vindbaar kan blijven. Dat levert nog geen kant-en-klare oplossingen en recepten voor de toekomst (van de kerk). Maar zonder angst en nieuwsgierig uitkijken naar die toekomst: dat is mogelijk, ja het is

geboden! Zodat wij niet meteen in de kramp schieten als onze gemeenschappen kleiner worden. Het maakt ook dat wij van jongeren blijvend verwachten dat zij vormgeven aan hun inspiratie en zoektocht naar authentieke levenszin, en dat wij ons openstellen voor hun behoeften. Het maakt ook dat wij waardig kunnen loslaten wat niet zomaar mee kan reizen naar de kerk van de toekomst.

Dit zouden belangrijke profielementen kunnen zijn voor een kerk van de toekomst. Dat er - in de kerk, bij ons - méér ruimte is om te luisteren of om even stil te zijn, of allebei. En dat niemand er zomaar buiten valt of uitgesloten wordt, al zijn de tegenstellingen nog zo groot. Als het ons lukt om zó kerk te zijn en worden is er al veel gewonnen, denk ik. Dat zo'n kerk waarlijk 'Luthers' zou kunnen heten, daarvan ben ik overtuigd. Of ze zich tot in lengte van dagen zo zou moeten noemen, dat is een andere vraag. Luther zelf zou het niet hebben gewild, maar voor blijvend historisch besef is het toch wel zinnig om die naam vast te houden. Deze openheid naar het nieuwe en onverwachte is een belangrijke kwaliteit van kerk, ook en juist op weg naar Kerstmis.

One Body - One Spirit - One Hope

Assemblee Lutherse Wereldfederatie 2023 in Krakow (Polen)

Om de zeven jaar komen wij als Lutherse wereld familie bijeen om ons geloof met elkaar te delen en naar praktische vormen te zoeken om dat geloof 'handen en voeten te geven' in de wereld.

Volgend jaar is het weer zover: in het najaar (13-19 september) zien we 'de familie' in Polen. Onder de titel 'One Body - One Spirit - One Hope' wordt gevierd en beraden, gedeeld en beleden wat ons als Lutheranen wereldwijd met elkaar verbindt.

Weten, delen, bemoedigen, vieren

Zo weten wij dat wat letterlijk het lichaam - *One Body* - van mensen te na komt, ook het lichaam van Christus (onze kerkelijke gemeenschap, als Christus gemeenschap tastbaar in brood en wijn) raakt. Onrecht en geweld zijn niet enkel wereldse zaken! Tegelijk verheugen wij ons over al het goede dat wij met elkaar kunnen delen aan liefde, aan genieten, aan schoonheid en schepping die bewaard moet voor uitbuiting en vernietiging.

Wij delen met elkaar wat ons inspireert en moed geeft om de toekomst mede gestalte te geven, de Geest - *One Spirit* - die ons draagt voorbij de beperkingen van 'wat realistisch is'. Maar we weten

ook van de nare geesten van hebzucht en egoïsme, die veel van onze samenlevingen in de greep houden.

In dat 'familiefeest' in Krakow proberen wij elkaar dan ook te bemoedigen en hoop - *One Hope* - toe te spreken, ja 'toe te vieren'. Er zijn tekens van verandering in het klein en in het groot,

óók als wij ons wellicht blindstaren op juist het afkalven van veel van het geleefde geloof in de kerken in onze regio. Elders in de familie zien wij het tegendeel gebeuren, en ook in eigen huis zijn er tekens van verandering en bloei - als we anders leren kijken!

TEKST: ANDREAS WÖHLE

Bezoeken en deelnemen

Ook als lutherse gemeenten proberen wij de weg en de thema's van de Assemblee mee te volgen. Het hele komend jaar geven we hieraan grote aandacht. Er zijn ook bezoekprogramma's in Polen opgezet waarin je als gemeente of als gemeentelid kunt participeren: een mooie bestemming voor de zomervakantie. En er is een internationaal jeugdkamp voor 18-30 jarigen. Zowel de bezoekprogramma's als het jeugdkamp monden uit in een ontmoeting met de gedelegeerden uit de LWF wereldkerken in Krakow! Met regelmatige publicaties in - onder meer - *Elkkwartaal*, de ELS-nieuwsbrief en aan de kerkenraden wordt zoveel mogelijk activiteit ingeleid. Volg die informatie!

In alle activiteiten kan zo tastbaar worden wat ver van ons af lijkt te staan: als (Lutherse) kerk zijn wij met heel de wereld verbonden, in haar schoonheid en andersheid - maar ook in haar lijden en vreugde.

Batu-eilanden: naar voorzichtige economische ontplooiing

Visafval, dat de zee in werd gekieperd na het schoonmaken van de vis voor eigen gebruik op de Batu-eilanden, wordt sinds kort verzameld voor hergebruik. Dit is een project dat de kerk van Nias en de Batu-eilanden (BNKP) bedacht om economische activiteiten op de zeer arme Batu-eilanden te genereren.

TEKST EN BEELD: PRAXEDIS BOUWMAN

Het project werd besproken in een ontmoeting tussen het Nederlands Luthers Genootschap voor In- en Uitwendige Zending (NLG) met een delegatie van de BNKP begin oktober. Ephorus-emeritus (bisschop) Tuhoni Telaumbanua en oud-secretaris-generaal Dorkas Orienti Daeli waren te gast in het Luther Museum in Amsterdam. Het was hun 'afscheidstournee', beiden hebben twee termijnen in het leiderschap van de BNKP gediend en namen afscheid, volgens de kerkorde. De relatie tussen NLG en de Batu-eilanden bestaat sinds 1889, toen een zendeling niet welkom was op Sumatra en bij toeval voet aan wal zette bij Pulau Telo, het hoofdeiland van de vijftig eilanden tellende archipel voor de kust van Sumatra. Van die vijftig zijn er twintig bewoond, in totaal wonen er 33.500 mensen op de eilanden (census 2020).

Visafval

Het vissen op de eilanden, vooral voor eigen gebruik, wordt gedaan door de mannen. De vrouwen zijn alleen bij de oogst van de kokosnoten oogst actief. Men probeert al jaren om vrouwen te bewegen economisch actief te worden. Verschillende projecten, met een mogelijkheid van micro-kredieten, werden niet uitgevoerd vanwege te weinig draagvlak.

Activiteiten moeten dicht bij de dagelijkse praktijk liggen, zodat de stappen voor verandering klein zijn. Iedereen op de Batu-eilanden vist en eet vis. Visafval werd terug in zee gegooid. Het idee ontstond om visafval te verzamelen, te drogen en naar Gunungsitoli op het noordelijker gelegen eiland Nias te vervoeren en er veevoer van

Dorkas Orienti Daeli, Tuhoni Telaumbanua (beiden BNKP) schenken een Niasse doek aan Huub Lems, Praxedis Bouwman en Perla Akerboom-Roelofs.

te maken. Dat verzamelen en drogen pakken de vrouwen op, het afval is uitermate geschikt om in kippen- en geitenvoer te verwerken. Hiermee ontstaat een nieuwe bron van inkomsten waarvoor maar een kleine verandering nodig is.

Onderwijs

Het is moeilijk om de bevolking van de Batu-eilanden omhoog te krijgen op de welvaarts ladder. De archipel ligt zo ver weg van de hoofdeilanden van Indonesië dat ze van de radar vallen van de landelijke en regionale regeringen. Oud-bisschop Telaumbanua heeft zich in de afgelopen tien jaar veel met de Batu-eilanden beziggehouden. "Als de lokale bestuurlijke leiding om hulp van de overheid vraagt, gebeurt er niets," zo verzucht hij. "Het betekent dat de eilandengroep is overgeleverd aan de inspanningen van geloofsgemeenschappen. Sinds 1889 zijn de inwoners van de Batu-eilanden chris-

telijk, met een moslim-minderheid. De BNKP probeert de bevolking breder te bereiken, ook door vorm te geven aan inkomen genererende projecten."

... en het gebrek daaraan

Een andere oorzaak van de blijvende armoede op de eilandengroep is het gebrek aan onderwijs. Op papier zorgt 'Jakarta' voor scholen en scholing. De praktijk is weerbarstiger. Het gebeurt regelmatig dat de door het land aangestelde onderwijzer maar eens per maand daadwerkelijk op school lesgeeft. Daarmee lopen kinderen en jongeren enorm achter op het gemiddelde kennisniveau in Indonesië. Zelfs de gemeenschappelijke Indonesische taal Bahasa Indonesia wordt vaak onvoldoende beheerst om aansluiting te vinden bij vervolgonderwijs. Het NLG voorziet al decennia in beurzen voor Batu-jongeren om hun studie aan het STT BNKP Sundermann seminarium in Gunungsitoli, Nias,

te doen. Daar worden ze opgeleid als godsdienstonderwijzer of in een vervolgstudie als dominee. Op dit moment maken 31 studenten gebruik van de NLG-beurs. Sommige Batu-jongeren kunnen met geld van 'met NLG bevriende' fondsen andere studies elders in Indonesië of Hong Kong doen. Het voorstel van NLG om na te denken over andere criteria voor het verstrekken van studiebeurzen werd positief ontvangen. Telaumbanua: "Het zou helpen in de ontwikkeling van de Batu-eilanden wanneer jongeren ook voor andere studies dan aan STT BNKP Sundermann in aanmerking kunnen komen."

Van dormitorium tot sociale omgangsvormen

Gaande het gesprek ontstond het idee over het regelmatig organiseren van een soort 'summerschool' voor kinderen. NLG financierde lang geleden al een dormitorium in de bestuurlijke hoofdstad van de Batu-eilanden Telo, oorspronkelijk bedoeld om mensen te laten overnachten die van ver naar kerkelijke vergaderingen in Telo komen. Dat dormitorium kan ook gebruikt worden om kinderen een of twee keer per jaar een aantal weken op 'kamp' te laten komen om bijvoorbeeld een flinke impuls aan de kennis van Bahasa Indonesia te geven. Ouders kunnen vaak het vervoer naar Telo niet betalen, maar dat kan meegenomen worden in de ontwikkeling van dit plan. De wereldwijde ontwikkeling van onderwijs in het Engels gaat nagenoeg voorbij aan de Batu-eilanden. Van de 31 studenten die nu in Gunungsitoli studeren, spreekt er één goed Engels.

Om aansluiting te vinden zou ook de basis van Engels in het curriculum gestopt kunnen worden. Net zoals sociale omgangsvormen, ook best lastig om dat te leren als je met vier families je hele leven op een klein eiland woont. Als deze vaardigheden op een speelse manier door de kinderen eigengemaakt worden, is er in ieder geval een basis waarop ze verder kunnen.

Koloniale erfenis

Vanuit de vergadering aan de regententafel in het Luther Museum konden de aanwezigen ook de tentoonstelling over 250 jaar Oude Mannen en – Vrouwenhuis (die tot januari 2023 loopt) bezoeken. Bij het geplande bezoek aan de tentoonstelling 'Onze koloniale erfenis' in het Tropenmuseum werd men ontroerd bij het zien van de dagboeken uit Indonesië die in een vitrine tentoongesteld zijn. De tentoonstelling met de hedendaagse kunstuitingen als 'aanklacht' jegens de koloniale erfenis, bracht emoties. Helemaal toen dat ene voorouderbeeld van de Batu-eilanden - uit de collectie van zendeling Willem Steinhart - in beeld kwam. Bij bekering tot het christendom moesten de eilanders hun voorouderbeelden inleveren. In 1931 verkocht Steinhart het tentoongestelde beeld aan Museum Volkenkunde.

Diaconie

Voor de actie 'boten voor Batu' in 2017, tijdens de vieringen van 500 jaar Reformatie, voor twee speedboten voor de kerk en inwoners van de Batu-eilanden, werkten NLG, de Evangelisch-Lutherse Synode, de kerk van Nias en

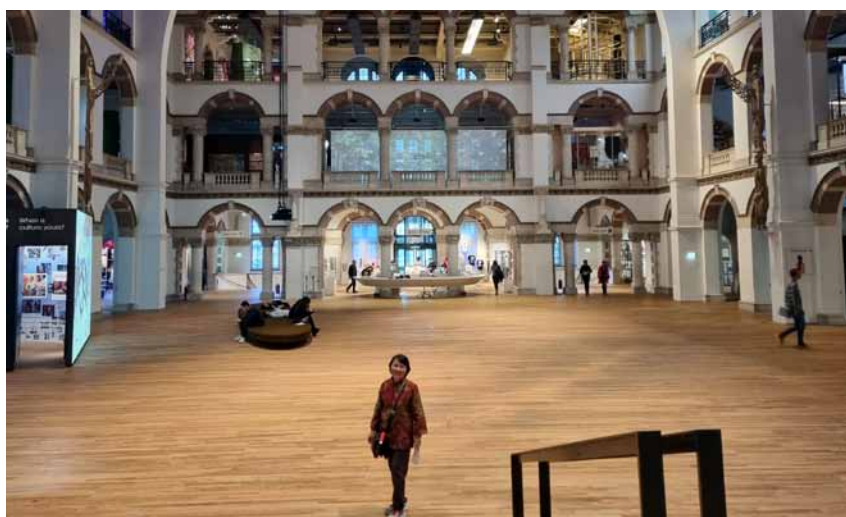

Vitrine met voorouderbeeld van de Batu-eilanden.

Batu-eilanden BNKP en de Diaconie van de Evangelisch-Lutherse Gemeente Amsterdam nauw samen. Deze relatie werd aangehaald tijdens een avondmaaltijd met een keur aan uitwisseling van de inhoud van diaconie en praktische diaconale projecten.

2e keer koloniaal

Omdat het tafelgesprek ook over de inspanningen ging voor de realisatie van de gaarkeuken in Paramaribo bij de Maarten Lutherkerk, kwam het gesprek automatisch nog een keer op de koloniale erfenis. "Die is voor Nias en de Batu-eilanden niet zo groot", verklaarde bisschop-emeritus Tuhoni Telaumbanua. "Het heeft zeker ook een voordeel om geografisch zo buiten zicht te bestaan. Pas in 1910 sijpelde er ietwat koloniaal bestuur door in de hoofdstad van Nias, Gunungsitoli. Maar we hebben er eigenlijk nooit 'last' van gehad". Dat deze eilanden christelijk geworden zijn, heeft natuurlijk wel degelijk te maken met de koloniale tijd. Maar dat is nou juist iets waar Niassers en Batu-eilanders van nu hun identiteit vandaan halen en trots op zijn.

Dorkas Orienti Daeli in het Tropenmuseum.

Mocht u een financiële bijdrage willen geven voor de Batu-eilanden, graag! Dat kan op de bekende bankrekening van het Nederlands Luthers Genootschap voor In- en Uitwendige Zending, NL28 INGB 0000 0433 60 (het NLG heeft een ANBI-status), onder vermelding van 'Batu-eilanden'. U kunt ook in het algemeen het NLG ondersteunen in haar werk met de partners in voornamelijk Suriname en Nias/Batu-eilanden. 'Binnenlands' maakt het NLG bijvoorbeeld ieder jaar het Evangelisch-Luthers Dagboek mogelijk!

Hervormingsdaglezing 2022

De lutherse gemeente Rotterdam presenteerde haar Hervormingsdaglezing op 31 oktober. Met aandacht voor Luthers 'gereformeerde oorsprong'; de echte behoefte van Nederlandse lutheranen en een ontspannen blik op de Augsburgse confessie.

TEKST: ANNIE RUIZVELD DE WINTER-DE VRIES

De Hervormingsdaglezing ontstond uit de Lutherse Zomerschool van de lutherse gemeente Rotterdam. Deze wordt inmiddels georganiseerd voor de Ringen Bovenmaas en IJsselmonde en The Amsterdam Centre for the History and Heritage of Protestantism (VU). Elk jaar rond Hervormingsdag organiseert de ELG Rotterdam deze lezing in de Andreaskerk. Deze keer met als thema: *De Augsburgse Confessie uit diverse perspectieven bekeken*.

'Luther gereformeerd'

Als eerste sprak prof. dr. Mirjam van Veen. In de 16e en 17e eeuw deden gereformeerden veel moeite om zich als de erfgenamen van Luthers reformatie te presenteren. De erfgenamen van de Reformatie in de 16e eeuw gingen elkaar bevechten over, onder meer, de exacte manier van de bediening van het Heilig Avondmaal. En over de leer: 'hoe komt een gelovige in contact met God'? Er stond veel op het spel. Is het Heilig Avondmaal daartoe een middel? Als gevolg daarvan vluchtten gereformeerden naar Londen en vervolgens door naar het lutherse Kopenhagen om uiteindelijk weer in Emden terug te komen. De gereformeerden eisten een eigen kerk, een claim die vreemd was in de 16e eeuw in de Hanzesteden. De lutheranen voelden daar niets voor. Naast alle kritiek van de gereformeerden op de lutheranen, zoals op hun fanatisme en hun gebrek aan gastvrijheid, wilde men wel de Augsburgse Confessie ondertekenen. Want wie daarbij hoorde, had in het Duitse Rijk een legale positie. Dat was echter niet de enige reden dat zij zich als erfgenamen van de lutherse reformatie presenteerden. De tweede reden was dat zij zich de betere variant van de reformatie wisten. Sterker nog: eigenlijk was Luther al gereformeerd geweest.

Wat hadden lutheranen nodig?

De tweede spreker was dr. Martin van Wijngaarden. Zijn onderwerp: welke belijdenisgeschriften hadden de Nederlandse lutheranen echt nodig? Waren de Kleine Catechismus en de Augsburgse Confessie voldoende? In de tijd dat de lutheranen nog geen synode mochten hebben omdat zij geen officieel toegestaan kerkgenootschap waren, was het Amsterdams Consistorie (kerkenraad) het leidinggevende orgaan.

Enkele lutherse gemeenten in Nederland vormden samen de Haagsche Unie. Deze omarmde een belijdenisgeschrift, de Formula Concordiae (Acte van Eendracht) geschreven in 1577, en in het Nederlands uitgegeven door Zacharias Dezius, luthers predikant te Rotterdam. Dit geschrift met aanvullende dogmatische teksten was bedoeld om eenstemmigheid in de standpunten te bewerkstelligen. In de synode van 1686 werd voorgesteld om dit Concordia Buch te vertalen in het Nederlands. Het Amsterdams Consistorie vond deze aanvullende teksten ongewenst en weigerde dan ook voor de Nederlandse vertaling te betalen. Maar dertig jaar later werd het boek alsnog vertaald en betaald door de Haagsche Unie. Na 15 jaar verdampte de strijd tussen de Haagsche Unie en het Amsterdams Consistorie omdat de Haagsche Unie uiteenviel. Uiteindelijk waren dus de Augsburgse Confessie en de Catechismus van Luther toereikend genoeg voor de Nederlandse lutheranen.

CA revisited

Als derde spreker ging dr. Andreas Wöhle in op de Augsburgse Confessie als basis voor het ontspannen herijken van kerkzijn. De keuze van de lutheranen in Nederland om als basis van hun belijden uiteindelijk naast de oud-kerkelijke belijdenisgeschriften,

niet méér dan de Augsburgse Confessie (CA) en de Kleine Catechismus te kiezen was - naast de beslissing om geen tegenstellingen te willen aanwakkeren - toch wat principiëler. De Formula Concordiae werd ervaren als iets waarbij vernauwing van het geloof zou kunnen optreden. Want hoe meer je over iets schrijft, hoe meer ga je ook in detail en beperk je daarmee de mogelijkheid om vrijelijk erover te spreken. Dat is ook de reden waarom de Lutherse Wereldfederatie (LWF) alleen heeft gekozen voor de CA als basis voor het belijden van heel de Lutherse wereldfamilie:

- Het weinige is meer. De teksten zijn heel kort (alleen cruciale vragen). Bijvoorbeeld: de rechtvaardigingsleer bestaat uit één zin. De vraag: wat is de kerk? bestaat uit vier zinnen;
- De CA is geen theologische leertekst. Hele delen ervan hebben een liturgisch karakter.
- De echte eenheid in de kerk is er wanneer men het eens is over de leer van het evangelie en over de bediening van de sacramenten.

De kerk moet haar raam openen op de veranderende wereld. Zonder angst en nieuwsgierig; en niet in de kramp schieten bij het kleiner worden. Met ruimte voor het anders-zijn van de ander.

Hervormingsdaglezing 2022

Prof. dr. Mirjam van Veen is hoogleraar kerkgeschiedenis aan de VU te Amsterdam.

Dr. Martin van Wijngaarden is luthers theoloog, predikant van de lutherse gemeente Rotterdam.

Dr. Andreas Wöhle is luthers theoloog, predikant van de lutherse gemeente Amsterdam.

Najaarsbijeenkomst Luthers Convent

De gemeenschap van lutherse predikanten, geestelijk verzorgers en voorgangers – gezamenlijk het Luthers Convent – komt twee keer per jaar bijeen voor ontmoeting en uitwisseling van ervaringen. Deze keer was dat op 13 oktober in Bussum, in het Gemeentecentrum van de Evangelisch-Lutherse Gemeente Het Gooi. Het ochtendthema was: Geestelijke verzorging thuis en de kerken.

TEKST EN BEELD: CRISTINA PUMPLUN

De bomen langs de straat en in de voortuinen staan er mooi gekleurd bij als ik op een regenachtige ochtend het station Bussum uitkom. Het is maar een korte wandeling naar de kerk en het gemeentecentrum van de ELG Het Gooi. Gaandeweg komen de collega's binnen. Na een eerste kop koffie gaan we naar de kerkzaal om met elkaar de metten te vieren, het ochtendgebed. Het is een waardevol begin van de ontmoeting. Het gezamenlijk gebed zet de toon voor de rest van de dag. 'Het jaar neigt zich tot stille groet' (NLB 712) zingen we. Voor de meesten van ons is het een onbekend lied, maar gaandeweg de vier coupletten raken we letterlijk op elkaar afgestemd: een goede start voor wat volgt.

Veranderingen

Twee collega's uit de geestelijke verzorging informeren ons over nieuwe ontwikkelingen op hun vak- en werkgebied en dan vooral de nieuwe ambulante geestelijke verzorging. Rianne Veenstra, gemeentepredikant van de PKN-gemeente De Drieklank in Almere Buiten vertelt over de grote veranderingen die zij, als geestelijk verzorger, in de afgelopen twee decennia heeft meegemaakt. Voordat ze gemeentepredikant werd, was zij geestelijk verzorger in het Flevoziekenhuis Almere. Elke zondag was er een oecumenische viering, waarin zij en haar rooms-katholieke collega voorgingen. Zij verdeelden het bezoekwerk al naar gelang de kerkelijke gemeenschap waar mensen bij hoorden. In de loop van de tijd veranderde dit. Geestelijk verzorgers gingen afdelingsgericht werken in multidisciplinaire teams en de kerkdienst verdween vanwege bezuinigingen. Ook groeide het besef dat mensen na ontslag uit het ziekenhuis behoefte hebben aan geestelijke zorg. Bij de Vereniging van Geestelijk verzorgers in Zorginstellingen (VGVZ) ontstond toen de gedachte om geestelijke zorg thuis te bieden.

Centra voor levensvragen

Zo ontstonden vanuit tal van lokale initiatieven Centra voor Levensvragen. Mensen ouder dan 55 of die palliatieve zorg krijgen, kunnen hier terecht voor geestelijke zorg. Sinds kort financiert de overheid dit. Roel Knijff, PKN-predikant van de Kruiskerk in Amstelveen, is bij het beleid rond deze centra betrokken als voorzitter van de commissie Geestelijke Verzorging van het Interkerkelijk Contact Overheidszaken-Gezondheidszorg (CIO). Hij ervaart het als positief dat men zich op allerlei niveaus, en zeker ook vanuit de overheid, bewust is van de grote waarde van geestelijke verzorging voor het welzijn van mensen en dat er ook financiering voor is.

Van geestelijke verzorging naar individuele behandeling

Maar er zitten ook andere kanten aan, zo blijkt vervolgens als we erover in gesprek gaan. Naast vragen over financiering, organisatie en kwaliteitszorg is geestelijke verzorging naar individuele 'behandeling' verschoven. De verbinding met een gemeente of parochie is er primair niet meer. Het gemeenschapsaspect is er niet meer, terwijl het – zo gaven verschillende collega's aan – toch de kracht van geestelijke verzorging is, dat mensen ervaren dat ze er voor elkaar zijn. Aan de ene kant is er nu pastoraat vanuit kerken en religieuze gemeenschappen, aan de andere kant heeft zich een systeem van geestelijke verzorging thuis ontwikkeld. Over de vraag hoe je hier als kerk mee om kunt gaan en of je de beide systemen met elkaar in verbinding kunt brengen, ontstond een intensief gesprek. Daarna was het tijd voor de lunch, verzorgd door gastheer dominee Willy Metzger en de ELG Het Gooi. Met de traditionele onderdelen 'Mededelingen', 'Lief en leed' en 'Hoe gaat het in de gemeenten?' werd een waardevolle dag van gesprek en ontmoeting afgesloten.

Het Luthers Convent fungeert als contactorgaan tussen de predikanten van de Kerk en behartigt hun gezamenlijke belangen. Het Convent komt tweejaarlijks bijeen. Met steeds in de ochtend een speciaal thema.

Voorzitter: ds. Maarten Diepenbroek; vicevoorzitter: ds. André van der Louw; secretaris: ds. Barbara Heckel; penningmeester: ds. Barbara Heckel.

Ondertussen bij de LWF

TEKST: LEONIE CROM-WAGENAAR – BEELD: LWF/ALBIN HILLERT; LWF/ARNE DANIELSSON; LEONIE CROM-WAGENAAR

Klimaatactivisten bij de VN-klimaattop

De LWF heeft samen met andere organisaties op religieuze basis deelgenomen aan de VN Klimaatconferentie in Sharm al-Sheikh van 6 t/m 18 november. Een deel van de LWF-delegatie bestond uit veertig jonge klimaatactivisten van lid-kerken uit de hele wereld, die vanuit een geloofs-perspectief pleitten voor klimaatrechtvaardigheid. De

jongerendeleгатie van 19 mannen en 21 vrouwen uit de zeven regio's van de LWF, waren afgevaardigd vanuit 26 landen en vormden zo een diverse en brede afspiegeling van de gemeenschap. Daarmee werd aan acties van de LWF t.a.v. klimaatrechtvaardigheid kracht bijgezet. Secretaris-generaal dominee Anne Burghardt benadrukte bij haar ontmoeting met de delegatie dat Gods schepping geen handelswaar is. 'Deelnemen aan de *Conference of Parties* is meer dan deelnemen aan een wereldwijd evenement', voegde Burghardt eraan toe. 'Het betekent deelnemen aan het proces van klimaatonderhandelingen, niet alleen op mondiaal, maar ook op regionaal en lokaal niveau.' Commitment van en participatie door jongeren is daarbij van groot belang.

Dankzegging en duurzame actie in Midden-Duitsland

Aan het begin van de herfst en midden in de scheppingstijd vierden de kerken in Duitsland, inclusief de lidkerken van de LWF, het dankfeest voor de oogst. Hiermee wordt de nauwe band tussen mens, God en natuur herdacht. In deze context pleit de EKM (Evangelische Kerk in Midden-Duitsland) voor een verandering naar economisch stabiele, sociaal en ecologisch toegepaste landbouw. De kerk roept ook op om verantwoordelijkheid te nemen voor de schepping. Dat is 'doorleefde naastenliefde'.

Veranderingen in het klimaat worden steeds heviger en hebben een grote impact op de komende generaties. Bewustwording van een duurzamer bestaan en aandacht voor de daadwerkelijke zorg om de aarde, het ware rentmeesterschap, is een oecumenische opdracht.

Voedselhulp van de Lutherse kerk in Kiev

Terwijl Russische raketten blijven vallen op steden in Oekraïne, doen lokale kerken wat ze kunnen om de slachtoffers van de oorlog te ondersteunen. Op een heuveltop in het stadscentrum van Kiev staat de St. Catharina kerk, de thuisbasis van een lutherse gemeente die gesticht is aan het einde van de 18e eeuw en nu 350 leden telt. De gemeente, een van de 18 van de Duitse Evangelisch-Lutherse Kerken van Oekraïne (GELCU), getuigt van de pijn die door de Russische invasie van Oekraïne veroorzaakt wordt en is hard aan het werk om mensen die dat nodig hebben te ondersteunen.

Lydija Tselsdorf, hoofd van de St. Catharina kerk: "Degenen die wij steunen zijn mensen die hun huis zijn kwijtgeraakt door de oorlog, die geen volledige humanitaire hulp krijgen of die in moeilijk bereikbare gebieden wonen". Mensen ontvangen voedsel, kleding, overige basisartikelen en soms zelfs bouw materiaal. "Door ons vrijwilligerswerk willen we laten zien dat we een vriendelijke natie zijn en dat we klaarstaan om mensen in een crisissituatie te helpen. We bidden voor vrede in Oekraïne en in de hele wereld". Naast het vrijwilligerswerk van de lokale LWF-kerk is er ook wereldwijde humanitaire hulp van de LWF aan Oekraïne. Zoals een schuilplaats, onderwijs, sociale cohesie, psychosociale ondersteuning en voorbereiding op de koude wintermaanden.

Kerkleiders over vrede en verzoening

Terwijl de oorlog duizenden Oekraïners elke dag dwingt hun land te ontvluchten, komen lutherse leiders uit de hele Centraal-Oost-Europese regio in Bratislava bijeen om de rol van de kerk bij het bevorderen van vrede en verzoening te bespreken. In een toespraak tot de afgevaardigden sprak LWF-voorzitter Panti Filibus Musa over toenemende uitdagingen van conflicten, ongelijkheid, religieus nationalisme, klimaatverandering, schending van mensenrechten en ontheemding en de blijvende impact van de pandemie in

vele delen van de wereld. Musa benadrukte dat de lutherse kerken in Oost-Europa “een speciale gave hebben die ze moeten delen met de hele gemeenschap en de samenleving omdat ze onder decennia van communistische heerschappij hebben geleerd hoe ze met veerkracht en doorzettingsvermogen invulling geven aan het christelijk geloof”. “In de jaren na de Tweede Wereldoorlog”, zo vervolgde hij, “waren de kerken in die regio ook in de voorhoede van de verzoening tussen Polen en Duitsland. Ze riepen op tot vergeving en erkenning van gedeelde grenzen, zelfs voordat politici symbolische gebaren maakten”. Een belangrijke rol ziet Musa weggelegd voor jongeren als ambassadeurs voor vrede en verzoening. Hij verwees naar een door de LWF gesteund jongerenproject in zijn eigen land dat boeren en herders op neutraal terrein samenbracht om de diepere oorzaken van de onderlinge conflicten te bespreken. Op initiatief van de lutherse jongeren heeft het project ook mosli-partners aan boord gebracht om samen te werken aan vrede en verzoening. Naast de crisis in Oekraïne staat ook de Assemblee van de LWF volgend jaar in Krakow op de agenda.

Anne Burghardt verwelkomt nieuwe kerkleiders

De kerk leeft niet buiten de wereld, maar is geroepen om het goede nieuws van Jezus Christus te delen en boodschappers van vrede en verzoening in de wereld te zijn. Ds. Anne Burghardt benadrukte dit toen ze een groep nieuw gekozen leiders van de LWF- lidkerken verwelkomde in Genève, waar men nadacht over leiderschap in de gemeenschap: het thema van de Retreat of Newly Elected Leaders (RoNEL) werd dit jaar bijgewoond door 16 kerkleiders uit 13 landen. De kerk zelf, constateerde Burghardt, is niet beschermd tegen autoritaire patronen die een top-down leiderschap ondersteunen, kritiek vermijden en niet wil leren van feedback of andere meningen. Wanneer dergelijke patronen kerken infiltreren, lopen ze niet alleen het risico het gebruik van de door God gegeven gaven van individuen

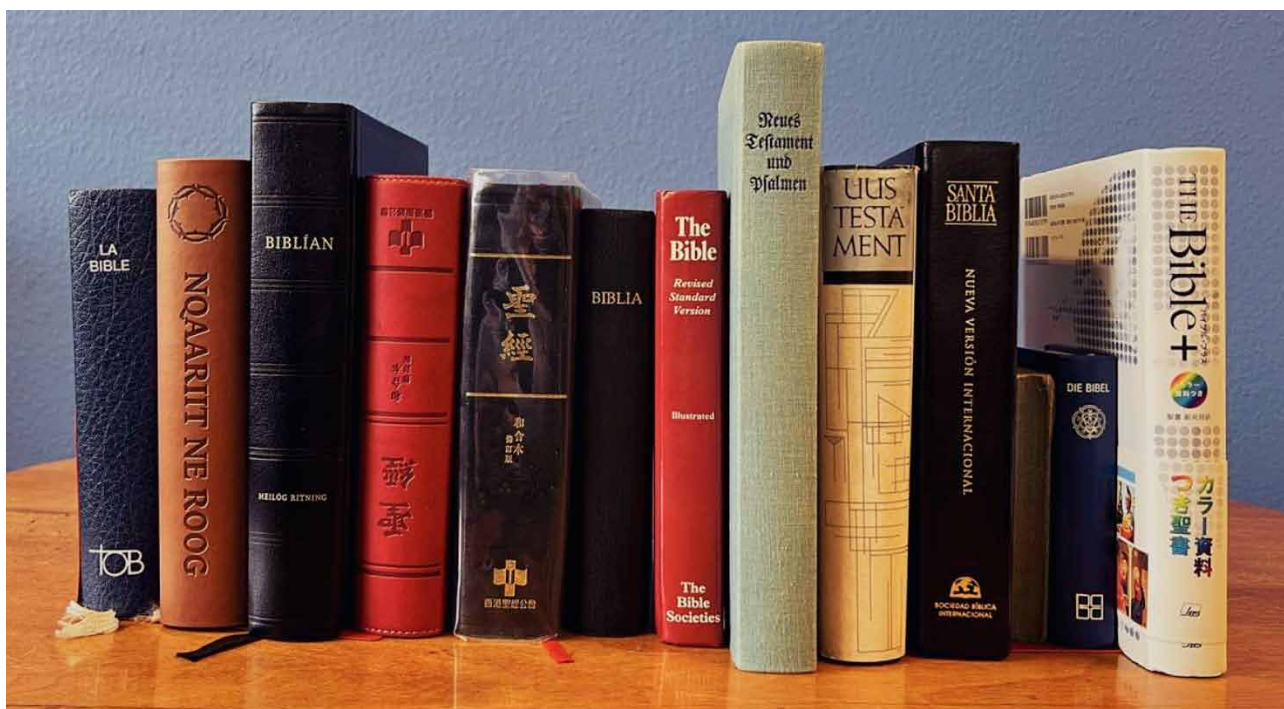
te belemmeren, maar zijn ze ook in strijd met het lutherse principe van ‘priesterschap van alle gelovigen’- zonder uitsluiting van mensen.

Kerkleiders van nu hebben nieuwe skills nodig: Burghardt verwees naar de psychosociale gevolgen van fysieke afstand, waaronder eenzaamheid en individualisme, en het stijgend aantal zelfmoordcijfers onder tieners en jongvolwassenen. “Dit zijn zorgwekkende tendensen, die kerken oproepen om meer aandacht te besteden aan pastorale zorg en om pastores en hulpverleners uit te rusten met toegepaste vaardigheden”, zo Burghardt.

Wat klimaatverandering betreft, benadrukte ze haar bezorgdheid over de onderliggende zoektocht naar sociale en economische rechtvaardigheid en de noodzaak om de theologische implicaties van de manier waarop de Bijbel wordt gelezen en begrepen aan de orde te stellen. Een van de vragen is de interpretatie van Genesis: ‘Hoeveel van onze voorgangers citeren nog steeds Genesis 1:28, het gebod om de aarde te ‘onderwerpen’, als toestemming om het milieu te exploiteren, terwijl de Bijbel eigenlijk bedoelt: met goed bestuur. Moeten we niet meer nadruk leggen op Genesis 2:15 om de schepping te bewerken en te verzorgen?’ Burghardt hoopt dat deze thema’s ook bij elkaar komen tijdens de 13e Assemblee van de LWF in Krakow in 2023. “Alle LWF-lid-kerken kunnen leren van elkaar. We moeten gewoon geduldig genoeg zijn om te luisteren.”

Luthers vertaling Grieks-Duits 500 jaar

De LWF houdt een reeks van webinars en andere openbare evenementen om te vieren dat 500 jaar geleden Luthers vertaling van het Nieuwe Testament werd gepubliceerd. Deze uitgave van 1522 werd het ‘September Testament’ genoemd. Het markeert een sleutelmoment in de Reformatie omdat het mensen in kerk en thuis toegang tot de Evangelieën gaf. Luther raakte met zijn meesterlijke gebruik van taal en beeldspraak hart en geest van zijn tijdgenoten in alle lagen van de bevolking en bracht Bijbelse verhalen tot leven.

Luthers Erfgoed in Arnhem

Tijdens de algemene ledenvergadering van het Luthers Diaconessenhuis Fonds, werd op 3 oktober het boek *Wandeling langs Luthers Erfgoed in Arnhem*, officieel gepresenteerd door de schrijvers Kosterus G. van Maanen, Hans Mudde, en Pieter Oussoren. Namens de kerkenraad van de ELG Arnhem nam Bryan Coco het boek in ontvangst.

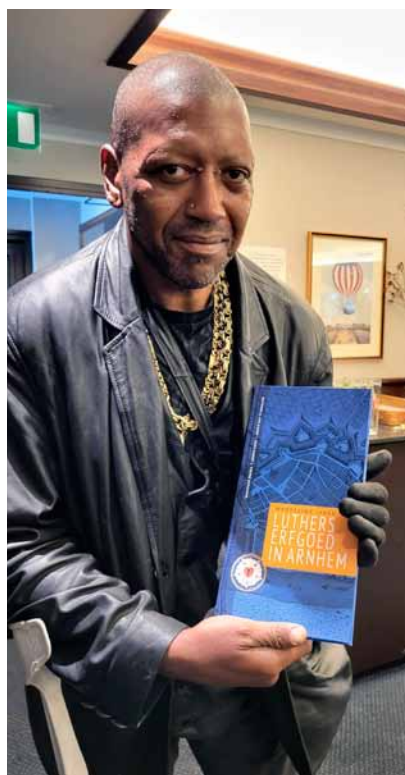
TEKST: FEMKE AKERBOOM-BEEKMAN

Het plan om een boek te maken over het Luthers erfgoed in Arnhem ontstond tijdens de eerste corona-lockdown (voorjaar 2020). Dominee Pieter Oussoren ging toch even kijken bij de Lutherse Kerk aan de spoorwegstraat, waar sinds 2018 hotel-restaurant 'Bizar-Bazar' is gerealiseerd. Een geslaagd herbestemmingsproject dat in 2019 de Pieter van Vollenhovenprijs ontving. Bij een tweede bezoek met de predikanten Hans Uytendogaardt en Hans Mudde viel het besluit en het resultaat mag er wezen.

De titel dekt de lading niet helemaal. Allereerst zijn het twee wandelingen in een boek dat eigenlijk de geschiedenis van de Lutheranen in Arnhem vertelt en de plekken waar het zich afspeelde. Twee lutherse kerken, een lutherse straat, een luthers hofje, het voormalige lutherse zendingshuis en de voormalige lutherse pastorie, om maar iets te noemen. Maar ook ander luthers erfgoed heeft een plaats in Arnhem gekregen. Na de oorlog, waarbij Arnhem grotendeels verwoest was, werd het orgel van de hersteld Evangelisch-Lutherse kerk aan de Kloveniersburgwal in Amsterdam geschonken aan de weer opgebouwde Eusebiuskerk. Het is een geweldig leerzaam boek met ook wat hoofdstukjes in de categorie 'hoe was het ook alweer?' Gereformeerden, later ook hervormden, remonstranten, doopsgezinden, lutheranen. Calvijn, Luther, Melancthon, catechismus, Augsburgse Confessie, evangelisch of luthers? Hersteld luthers? Luthers DNA? En ook de orgels, kerkmuziek en het luthers zilverwerk komen voorbij.

Het begon voor de lutheranen in Arnhem met de huisgemeente (9 maart 1643) achter de oudste kerk in Arnhem, de

St. Walburgis uit 1315. De lutheranen worden gedoogd en de gemeente groeit. Ook Arnhem, net als veel andere lutherse gemeenten, werd ondersteund door de 'grote broer' in Amsterdam - met wisselend succes. Na een moeilijke periode in de 19de eeuw krabbelt de gemeente weer op. Onder leiding van ds. Schröder werd besloten een hofje te bouwen als een soort sociale woningbouw. Er kwam in Arnhem

een afdeling van het *Nederlandsch Luthersch Genootschap voor In- en Uitwendige Zending* waardoor geld werd ingezameld voor Zendingwerk in Indië, een bibliotheek werd gesticht, huisbezoeken afgelegd, een zondagschool opgericht en in 1889 de jongelingsvereniging 'Maarten Luther'. In 1893 kreeg het Genootschap in Arnhem een eigen pand 'Ons Zendingshuis' en

in 1894 kreeg de afdeling Arnhem een vrouwelijke penningmeester: mevrouw C.H.L. Sander. Dat was vooruitstrevend, maar een vrouwelijke predikant (ca.1955) naast ds. Gronloh bleek een stap te ver. De laatste dienst in de oude kerk aan de Korenmarkt werd gevierd op 20 maart 1898; een week later werd de nieuwe kerk aan de spoorwegstraat in gebruik genomen. Een speciaal voor deze gelegenheid gecomponeerde cantate werd ten gehore gebracht, met tekst van ds. Schröder en op muziek van C.H. Coster; de dienst werd afgesloten met het gezamenlijk zingen van 'Een vaste burcht'.

Tijdens de oorlog ging het gemeenteblad over naar een gestencilde versie (er was papierschaarste) en vanaf mei 1942 verscheen een gezamenlijk blad van de lutherse gemeenten Apeldoorn, Arnhem, Deventer, Doesburg, Ede, Tiel en Nijmegen. Na 1 september 1944 kon dit blad niet meer verschijnen. Ds. Snijders probeerde contact te houden met de in Duitsland te werk gestelde jongemannen; één van hen kreeg het voor elkaar om vanuit Duitsland een blaadje te verspreiden aan anderen van de 'Maarten Luther jongelingsvereniging'. Op 17 september 1944 kwam er een voorlopig einde aan al het gemeentelven in Arnhem; tijdens de dienst klonk het luchtalarm, de kroonluchters in de kerk zwaaiden heen en weer door de trillingen van het Duitse afweergeschut: de slag om Arnhem was begonnen. Arnhem werd geëvacueerd de kerk werd vernield in de gevechten. Op 4 mei 1947, zondag Cantate, kon er weer in de kerk worden gevierd. Op 16 juni bracht de Noorse bisschop een nieuwe luidklok, echter zonder klepel. Deze kwam pas in oktober aan om de geroofde klok definitief te vervangen.

De Lutheran Summer School 2022 in Lutherstadt Wittenberg (vervolg)

TEKST: MARGO JONKER (ELG ZWOLLE), GILBERT DEN HERTOG (ELG ZWOLLE) EN CHRISTIAAN FAHNER (ELG EDE) - BEELD: JOUK BOON

Van 18-22 augustus was de derde editie van de Lutheran Summer School, dit jaar op een bijzondere locatie: Lutherstadt Wittenberg. In het vorige nummer van *Elkkwartaal* (2022-3) las u al een sfeerimpressie. Nu vertellen drie deelnemers over hun ervaringen.

Tweeëndertig deelnemers van de lutherse gemeenschap uit het hele land namen deel aan de cursus. “Drie dagen inhoudelijk nadenken en leren, ook aan de hand van het stadje Wittenberg dat doordrenkt is met kerkgeschiedenis. En natuurlijk: veel met elkaar praten over wat geloof, kerk, lutherse traditie en het leven betekent, gevoed door drie keer per dag een viering. Vanuit die beleving keken we naar en dachten over de

kerk”, zo vertelt Margo Jonker. Gilbert den Hertog: “Eigenlijk is bij iedereen de overtuiging dat we mogen geloven uit de genade van God. Iedere gemeente heeft zijn eigen identiteit en toch hechten allen belang aan het gedachtegoed van de Lutherse kerk. Naarmate de reis vordert komen de gesprekken op gang.” In Wittenberg verbleven de deelnemers in het *Colleg Wittenberg*, een dependance van de Lutherse Wereldfederatie. Iedere dag werd geopend met een avondmaalsviering in de Fronleichnam Kapelle, direct gelegen naast de stadskerk waar de reformatoren preekten. “Elke Lutheran Summer School is een mix van verdieping van aspecten van het lutheranisme; een ontmoeting met onze rijke historie en een ontmoeting met elkaar. Dit komt tot uitdrukking in het ritme van de dag: ’s ochtends een lezing en een workshop, ’s middags een rondleiding of museumbezoek, ’s avonds vrij te besteden tijd voor een wandeling of een biertje op een terras”, aldus Christiaan Fahner.

Het thema van de zomerschool was ‘kerk-zijn’. Wat is die heilige katholieke en apostolische kerk? Gezamenlijk lezen de deelnemers kernteksten, zoals Luthers *Von den Konzilien und Kirchen* (1539). Aan de hand van meerdere lezingen en door het gesprek met elkaar werden deze thema’s gaandeweg steeds verder uitgediept. “In de kerk is het

belangrijk om telkens opnieuw naar de traditie te kijken in relatie tot hoe wij leven. De lutherse traditie is geen statische vorm van zijn, maar een *ecclesia reformanda* – een kerk die zich telkens opnieuw hervormt en vernieuwt door nieuwe mensen en perspectieven”, zo stelt Margo Jonker. Na bezichtiging van de altaarstukken van Lucas Cranach de Oudere in de stadskerk, gingen de deelnemers dan ook zelf aan de slag om in verschillende groepen kerk-zijn schilderend te verbeelden.

Daarnaast bezochten de deelnemers de historische binnenstad, waar zij onder meer door gidsen gekleed in traditionele kledij werden rondgeleid. Bijzondere herinnering koestert Christiaan Fahner aan zijn bezoek aan de Luthergarten op

zaterdagochtend, het arboretum dat voor het Reformatie jubileumjaar (2017) werd aangelegd met daarin vijfhonderd (vrucht)bomen van lutherse gemeenschappen wereldwijd. “De symboliek raakte mij: de verbinding van al die kerken en organisaties die worden samengebracht op deze plek en ook weer de wereld in gaat vanuit deze plek.” Tijdens het keuzeprogramma voor de zaterdagmiddag, koos Christiaan Fahner vervolgens voor een bezoek aan een 360-graden interactieve ‘Luther experience’ op doek. De volgende ochtend bezochten de deelnemers de *Gottesdienst* in de Wittenbergse Slotkerk, voornamelijk bekend van het verhaal over Luthers thesenanslag op 31 oktober 1517. De zomerschool werd afgesloten met een traditionele ‘Luthermaaltijd’, een diner samengesteld uit ingrediënten uit Luthers tijd. Nadat zij van de LWF-staf een zegen hadden ontvangen, begonnen de deelnemers aan hun terugreis per trein.

“Voor iedere deelnemer zal de Lutheran Summer School nog lang na-resoneren”, aldus Christiaan Fahner. “Veel impressies, veel inspiratie, veel waardevolle ontmoetingen met lutheranen uit andere plaatsen. Dit jaar was ik de enige van de lutherse gemeente in Ede, maar ik kan de Lutheran Summer School zeker aanbevelen voor komend jaar! En er zijn al diverse mooie ideeën opgeborend voor de volgende editie.”

OPEN MONUMENTEN. Ook Lutherse gemeenten haalden weer alles uit de kast voor het Open Monumentenweekend in september. In Haarlem was er naast veel muziek zelfs een digitale audiotour. Jammer dat u dit achteraf leest, maar wanneer u nog nooit de Lutherse kerk en het luthers hofje in Haarlem heeft bezocht kunt u het vast voor volgend jaar in de agenda zetten. Het enige hofje met een buitenkansel is iets dat u een keer gezien moet hebben.

In Zierikzee mocht men aardig wat bezoekers verwelkomen, ook oud-gemeenteleden, ze kenden elkaar niet; wel kenden ze allen dominee Monsees nog, de eerste vrouwelijke predikant van Zeeland.

WOERDEN

WOERDEN. Enkele jongeren hebben een reis naar Taizé gemaakt. In diezelfde tijd vond ook een ontmoeting plaats tussen christenen en moslims, zij konden elkaars gebedsdiensten meebelevén. Ook het feit dat het niet overal ter wereld zo gewoon is dat je je geloof in vrijheid kunt beleven, kwam uit ontmoetingen met mensen uit andere landen naar voren. Men was het er wel over eens dat Taizé moeilijk is uit te leggen, dat je gewoon moet gaan en het ervaren.

Verder krijgt Woerden per 1 februari 2023 een nieuwe predikant: dominee Hester Radstake. Zij is één van de initiatiefnemers van Kerk op Schoot en redactielid van het tijdschrift voor Kerk en Liturgie 'Laetare'.

ZWOLLE. De oecumenische groep 'vrouwen aan het Woord' zal ook dit jaar weer zeven keer in het gemeentecentrum samenkomen onder het thema 'onze zintuigen'.

APELDOORN, ARNHEM, ZUTPHEN EN EDE. spreken over verregaande samenwerking. Niet alleen in het delen van menskracht en kennis maar in de toekomst wellicht ook financieel. Op termijn zullen veel gemeenten het 'alleen' niet meer redden. De ene gemeente heeft veel kerkgangers maar te weinig financiële middelen, de andere gemeente heeft het financieel op orde maar de gemeente is geslonken om diverse redenen. Samenwerken om lutherse kernen te behouden is dan een goed idee.

LEERDAM. De afgelopen periode zijn er enkele jubilea gevierd. Ina Mostert-Meydam vierde in september haar 50-jarig jubileum als organist bij de lutherse gemeente. In juli, spande Roelia Stek de kroon met haar 80-jarig (!) jubileum als koster in de lutherse kerk. Zij begon al op haar 8ste als hulpje van haar moeder en voorgangster in de functie. Beide jubilarissen vierden hun speciale dag met een warm samenzijn te midden van familie en gemeenteleden, voorafgegaan door een feestelijke eredienst. Hulde!

GRONINGEN STAD. De gemeente zit nog middenin het bezinningsproces. Hierbij zijn inmiddels meerdere interim predikanten bij betrokken en betrokken geweest. De hoop is uiteindelijk te komen tot een gemeenteprofiel en een profiel voor een nieuwe predikant met behoud van een lutherse plek om te vieren en samenwerking met behoud van de eigen identiteit. En die identiteit leeft in Groningen met muziek en allerlei andere activiteiten.

DELFT. Uit Delft ontving ik het allerlaatste Gemeentebled, dat ooit in 1922 begon als 'Ons Gemeentebledje'. Na honderd jaar houdt het op. Men is bezig zich te oriënteren op het oprichten van een stichting waarin het kerkgebouw, de kosterwoning en nog nader te omschrijven inventaris kunnen worden ondergebracht. De gemeente is voornemens om met de plaatselijke PKN te fuseren. Wij wensen veel wijsheid en inspiratie.

ALKMAAR. Op 28 augustus vond een gemeentebijeenkomst plaats waarbij gesproken werd over de toekomst van Alkmaar als lutherse plek van vieren en belijden. Alleen lukt het niet meer en samengaan met Luthers Amsterdam lijkt de beste oplossing. Financiën en beheer van de gebouwen zal dan door Amsterdam worden overgenomen. Amsterdam stelt budgetten vast en lokaal moet zorggedragen worden voor vieringen en andere activiteiten. Ook zal Alkmaar kerkenraadsleden leveren voor de kerkenraad in Amsterdam. De aanwezige gemeenteleden zijn hoopvol, hoewel er ook werd aangegeven, dat de mentaliteit in Amsterdam totaal anders is.

LEEUWARDEN. De waterkoker van de Friese lutheranen heeft op 9 september brand veroorzaakt. Vooral het smeulen en de rook veroorzaakte schade en stank. De schade is beperkt maar er zal toch een nieuwe keuken moeten komen en alles moet worden opgeknapt.

LEEUWARDEN

LEEUWARDEN

LEEUWARDEN. Catherine de Vries begeleidde de Friese lutheranen 33 jaar op het Van Dam orgel. Als één van de beide organisten was zij op haar zondag trouw present, ook nadat zij naar Hilversum was verhuisd. Zij wist in haar orgelspel inspirerend, verrassend en meeslepend de gemeentezang te stimuleren. Het was niet zelden dat de koffie na de dienst koud werd omdat iedereen geboeid bleef luisteren naar haar spel. Improviseren was haar gave waar de gemeente elke keer weer van mocht genieten.

Op 9 oktober nam zij afscheid in een dubbelconcert met Afke Burghgraef met wie zij haar orgelbeurten deelde. De Friese lutheranen wensen haar en Paola, de stille stimulerende kracht naast haar, alle goeds. Ze zullen haar missen.

LEEUWARDEN. De Friese lutheranen hebben sinds enige tijd een nieuwe website: www.luthersekerkleeuwarden.nl. Hiervindt u voortaan alle informatie over kerkdiensten en activiteiten. Ook is er aandacht voor de historie van de Lutherse gemeente Leeuwarden. De oude website is inmiddels niet meer beschikbaar.

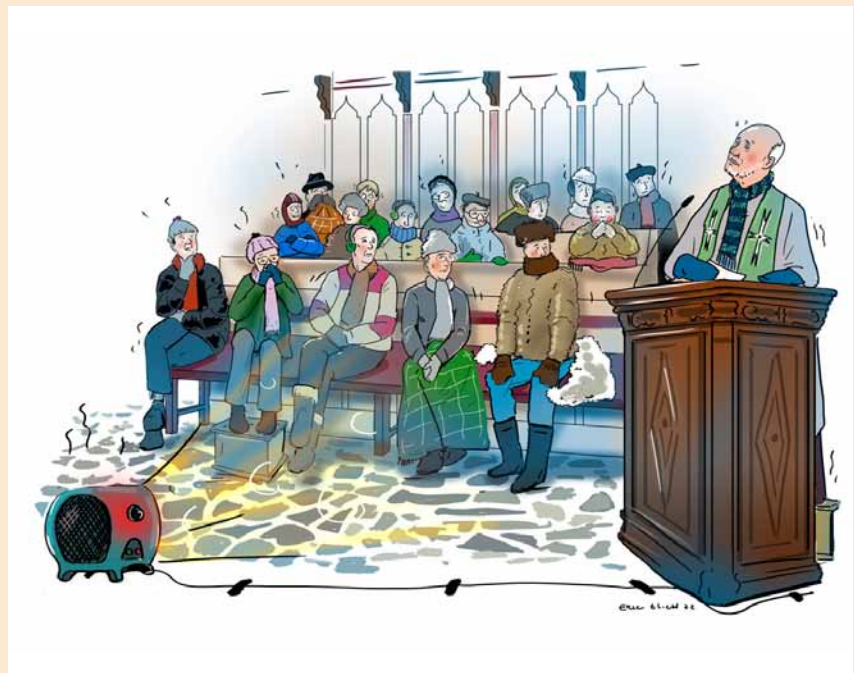
AMSTERDAM. Wat ooit met de Lutherhof aan het Staringplein begon en verder ging met de Augustanahof, gevestigd in de voormalige Augustanakerk en bijgebouwen in Amsterdam Bos en Lommer, krijgt navolging. De diaconale instelling Oude Mannen- en Vrouwenhuis (OMVH) heeft voor de diaconie van Amsterdam het oude politiebureau aan de Balistraat in Amsterdam-Oost aangekocht. Men hoopt daar in 2025 een nieuwe hof te kunnen openen.

ENERGIE. Veel gemeenten worstelen, net als de huishoudens, met de gestegen stookkosten. Bij kerkgebouwen is het vaak nog complexer. Het zijn vaak monumenten en dus niet altijd voorzien van goede isolatie. Ook zijn het vaak grote ruimtes, waar beneden wordt gevierd, maar alle warmte

stijgt naar boven. Niet stoken is geen optie in verband met de vaak monumentale orgels die in de kerken aanwezig zijn. Deze mogen niet te koud en te klam worden. Een graadje lager stoken wordt veel gedaan. Soms wordt besloten om het gebouw in de stookperiode te sluiten en uit te wijken naar een kleinere ruimte elders.

OPROEP. Lieve lutheranen in den lande. Het is een grote eer deze rubriek te schrijven, maar ook arbeidsintensief. Ik ontvang (nog) niet alle gemeentebleden en nieuwsbrieven, en vaak zijn deze niet goed te vinden op de gemeentewebsite.

U kunt mij hierbij helpen: graag ontvang ik rechtstreeks alle gemeentebleden en nieuwsbrieven digitaal. Waar dat al gebeurt: mijn dank. Zo niet: voeg mij dan graag toe aan uw verzendlijst. U kunt dit sturen naar akerboom_femke@hotmail.com.

Koud in de kerk (Eric Elich)

Hans Jansen 50 jaar kerkmusicus

dat werd gevierd met een feestelijk jubileumconcert

Inmiddels is hij een begrip in de wereld van de kerkmuziek: Hans Jansen, al 50 jaar actief als componist, dirigent en kerkmuziek historicus. Op 16 oktober 2022 vond ter gelegenheid hiervan een jubileumconcert plaats in de Evangelisch-Lutherse Kerk in Den Haag en werd ook zijn nieuwe boek, *De kerkmuziek in Duitsland in de 20e eeuw*, gepresenteerd.

TEKST: LEONIE CROM-WAGENAAR

In een overvolle kerk maakten veel muziekliefhebbers gebruik van de gelegenheid om Hans Jansen als dirigent van de topkoren die aan dit concert meewerkten te kunnen zien: het Haags Kleinkoor, de Schola Cantorum Gregoriana, het Luthers Projectkoor en het Projectkoor Musica Sacra brachten diens prachtige koorzettingen ten gehore. Arjan Leistra, internationaal bekend organist en in Nederland verbonden aan de Grote Kerk in Schiedam en stadsorganist aldaar, droeg bij aan het concert door orgelcomposities van Jansen te spelen.

Het Gregoriaans kon niet ontbreken

Na een warm welkom aan de jubilaris, het comité van aanbeveling, de zangers, musici en gasten, begon het concert met de vertolking van het Salve Regina door Schola Cantorum Gregoriana (opgericht in 1985 door Jansen zelf), gevolgd door Ubi Caritas, Alma Redemptoris mater en Attende Domine. Jansen merkte in zijn programma-toelichting op dat het Gregoriaans, als de muzikale basis waaruit de westerse kerkmuziek zich ontwikkelde had, tijdens een concert als dit niet mocht ontbreken. Terecht, zo bleek: de zuivere klanken van het koor brachten verstillings en ontroering teweeg.

Duitse zetting: wezenlijk en kernachtig

Na de Gregoriaanse gezangen volgden twee koorstukken van Heinrich Schütz: het motet 'Christe fac ut sapiam' uit de bundel 'Zwölf Geistliche Gesänge' (1657) en 'Magnificat', het slotdeel uit 'Schwanengesang' (1671). De eerste

compositie werd in het Latijn gezongen, de tweede in het Duits. Jansen wilde met de keuze van deze beide koorzettingen benadrukken dat het Schütz beter gelukt is om het wezenlijke en de kern van de tekst in de Duitse zetting naar voren te brengen dan in de Latijnse. Bijzonder is dat 'Magnificat' aan het einde van het leven van Schütz is ontstaan: de lichtheid en vrolijkheid lijken bijna in tegenspraak met de leeftijd van de componist, die dan 86 is.

Composities I en V

De beide orgelstukken die volgden, gespeeld door Arjan Leistra, waren de composities I en V van Jansen. Het eerste orgelstuk was een opdracht tijdens zijn studie aan het Conservatorium in 1974: een psalmmelodie met orgelbewerking. Het beginkoraal was melodieus, met veel snelle loopjes. Na een fortissimo, dat welhaast als

een explosie klonk, eindigde het stuk in verstillings, die in het contrast op een nieuwe explosie leek. Het tweede stuk componeerde hij in 2000 en deed door de twaalftoonsreeks bijna experimenteel aan. Het tussenstuk met de driekwartsmaat die wals-achtig overkwam was een vrolijk muzikaal narratief. Het einde – ook hier verstillings – was welhaast amusant; het leek alsof een vraag open bleef staan.

Confitur tibi Domine

Na het 'Jauchzet dem Herren' van Schütz volgden stukken van Vivaldi, gespeeld door het strijkerskwartet en vervolgens klonken motetten van Johann Sebastian Bach. Bij het avondlied 'Ich liege Herr, in deiner Hut' maakte Jansen geen gebruik van de Nederlandse vertaling, maar bleef hij bij de Duitse tekst. Een mooi accent vormde de vertolking van de zin 'Sind nun die dunklen Stunden da', waarbij donkere ondertonen de dreiging weergaven. Toen het koor 'Du hast die Lider mir berührt' zong, deed de toonzetting bijna Gregoriaans aan om daarna bij 'Der mich in diese Nacht geführt, der leitet mich auch morgen' op een vrolijke polka-achtige wijze te eindigen.

Het motet over de Tempelreininging dat daarna klonk, werkte door het gebruik van de Nederlandse taal bevreedend, hetgeen versterkt werd door een dramatisch 'Amen'.

Het slotstuk 'Confitur tibi Domine' componeerde Jansen in 1994 als koorzetting met instrumentale begeleiding. Een indrukwekkend samenspel van kracht en zachtheid, van donkere tonen tot gejuich: een weerspiegeling

van het verhaal over lof, vertrouwen, verdrukking, redding en voleinding. Het lange applaus aan het einde van dit stuk leidde tot een *encore* van een deel van deze compositie.

Het jubileumconcert, een geslaagd feestelijk evenement markeerde een belangrijk momentum.

Een mooie coincidentie is dat dit jaar tevens het internationaal 'Schützjaar' is: voor Jansen was Heinrich Schütz (1585-1672) altijd hét grote voorbeeld in het op muziek zetten van teksten, die daardoor een diepere betekenis kregen. Een verdere toevallige samenloop bleek de datum van de dag te zijn: Jansen vierde tevens zijn verjaardag.

En hoewel de zangkwaliteit van de aanwezige gasten niet kon tippen aan die van de geschoolde koorzangers, werd met de welgemeende bombastisch-warme hartelijkheid waarmee het 'lang zal hij leven' klonk vanuit de kerkzaal veel goed gemaakt.

Meer over Hans Jansen leest u in elkkwartaal 3-2022. Ter gelegenheid van dit jubileum was er ook een eredienst op 4 december in de Grote of St. Janskerk te Schiedam. Afb. boek + korte beschrijving en bestelwijze.

Wartaal

TEKST EN BEELD: INGEBORG KRIEGSMAN

Een frisse regenachtige zondagmorgen in september. Een dag waarop je thuis wilt blijven, warm en knus. Eigenlijk een troosteloze dag, deze 78^e herdenkingsdag van Operatie Market Garden op het Airborne War Cemetery in Oosterbeek. Een herdenking die al wordt gehouden sinds 1945, sindsdien zijn er veel graven bijgekomen. Zelfs in september dit jaar is er nog een bijzetting geweest van een veteraan die na zijn dood bij zijn vrienden wilde zijn.

Ondanks het troosteloze weer werd de herdenking door heel veel mensen bijgewoond. Nabestaanden, vrienden, mensen die betrokken zijn bij de herdenking van de Tweede Wereldoorlog, burgers uit de omliggende plaatsen en anderen. Voor de plechtigheid sprak ik met enkele veteranen en nabestaanden uit Engeland. De ene veteraan had zelf meegevochten met Operatie Market Garden, de andere had er zijn vrienden verloren. Hijzelf zat bij de marine en probeerde ieder jaar aanwezig te zijn bij deze plechtigheid. Eerst met zijn vrouw, nu met zijn dochter. Hij was een dag eerder ook bij de Airborne herdenking op de Ginkelse heide in Ede geweest. Ook toen was het koud en nat.

Gehuld in plastic zat deze 96-jarige veteraan in zijn rolstoel op de eerste rij. Toen hij tijdens de plechtigheid een 'poppy' mocht neerleggen voor zijn overleden vrienden ging hij staan en salueerde. Even had ik tranen in mijn ogen. Zoveel liefde voor zijn vrienden en zoveel kracht om hier, ondanks zijn hoge leeftijd, te zijn.

De plechtigheid in Oosterbeek wordt al sinds 1945 afgesloten met bloemen die bij ieder graf worden neergelegd

door schoolkinderen. Dat is indrukwekkend om te zien. Zoveel kinderen die met bloemen de begraafplaats opkomen en plaatsnemen bij een graf en na een uitleg door de rabbijn de bloemen neerleggen.

Zo wordt de jeugd dus al 78 jaar betrokken bij de herdenking en wordt hen al vroeg geleerd wat oorlog betekent, wat onze bevrijders voor ons over hebben gehad en dat het goed is om dat te herdenken.

De herdenkingsdienst is te bekijken op <https://www.youtube.com/watch?v=moFP3I79ffU>.

FRIS werkt

FRIS, het Financieel Rapportage en Informatie Systeem van de PKN, is drie jaar geleden landelijk ingevoerd. En het werkt goed, bijna 100 procent van de kerkelijke gemeenten levert de cijfers aan in FRIS.

TEKST: INGBORG KRIEGSMAN

Bijna 100 procent is geen slecht resultaat na drie jaar. Maar dat komt ook omdat er geen alternatief is, hoorde ik van Jan Muilwijk, verantwoordelijk voor de Institutionele Ondersteuning van FRIS. Hij is nauw betrokken bij de verdere ontwikkeling van het programma, waarbij het belangrijk is dat de gebruikers er goed mee kunnen werken. Voor alle duidelijkheid: FRIS is geen boekhoudprogramma, daarvoor bestaan veel andere programma's. Wanneer de boekhouding is gedaan worden de eindcijfers in FRIS ingevoerd. Dat geeft overzicht, want daarmee kan een vergelijking worden gemaakt met voorgaande jaren nu men een paar jaar bezig is met invoeren.

De jaarcijfers moeten voor 15 juni worden ingediend en het is belangrijk dat men zich daaraan houdt. Die cijfers worden vervolgens gepubliceerd op de website van de gemeente en dat is weer belangrijk voor de ANBI-registratie van de Protestantse kerk, die ook geldt voor alle afzonderlijke gemeenten en diaconieën. De cijfers voor ANBI moeten namelijk voor 1 juli worden gepubliceerd.

Door het gebruik van FRIS ontstaat nu een goed landelijk beeld omdat alle gemeenten binnen de Protestantse Kerk Nederland hun cijfers op dezelfde manier invoeren.

"Je hebt wel wat financiële kennis en ervaring nodig om FRIS te gebruiken en die heeft niet iedereen", aldus Muilwijk. "Als we zien hoe FRIS gebruikt wordt zien we ook plekken waar bepaalde dingen niet begrepen worden." Dat vraagt dus om betere uitleg en daar wordt veel aandacht aan gegeven, zoals instructieteksten en handleidingen.

Nieuwe richtlijn

Het Generale College voor de Behandeling van Bestuurszaken (GCBB) heeft in september jl. de richtlijn Controle Jaarverslaggeving Protestantse Kerk vastgesteld.

De richtlijn maakt met ingang van jaarrekening 2022 onderscheid in vier categorieën voor de controle van de jaarcijfers: micro, klein, middelgroot en groot, afgestemd op de omvang en complexiteit van de gemeente of diaconie. De colleges van kerkrentmeesters en diaconie leveren beide cijfers aan voor FRIS, zij doen dit apart. Zij kunnen dit ook uitbesteden aan een administratiekantoor, maar de gemeente blijft wel zelf verantwoordelijk voor een correcte invoer. Op basis van de jaarcijfers wordt een begroting en meerjarenraming opgesteld, waarmee gekeken wordt naar mogelijkheden voor de toekomst. Wanneer men bijvoorbeeld weet dat het aantal predikantsplaatsen wordt gewijzigd of andere uitgaven structureel verhogen of verlagen kan dit tijdig worden gesignaleerd en worden bijgestuurd. FRIS heeft hiervoor diverse mogelijkheden. Het blijft tenslotte voorspellen.

Helpdesk

Nog steeds wordt de helpdesk dagelijks benaderd met verschillende vragen, vooral tijdens het gebruik van FRIS. Veel antwoorden staan ook gewoon in de handleiding FRIS en/of de instructieteksten in FRIS en kunnen eenvoudig worden opgezocht, maar soms vindt men bellen of mailen prettiger. Dat geeft meer duidelijkheid.

Met name voor de deadlines van de jaarcijfers en de begroting wordt extra veel contact opgenomen. Het voorziet duidelijk in een behoefte.

Alle informatie over FRIS is te vinden op de website van de Protestantse Kerk onder <https://protestantsekerk.nl/thema/fris/>

Lutherborrel (online)

De lutherse synode organiseert regelmatig Lutherborrels! Dit zijn informele tweemaandelijks online-bijeenkomsten met leden van de lutherse synode. Een mooie gelegenheid om lutheranen uit het hele land te ontmoeten, en lief en leed uit de plaatselijke gemeente te delen. De eerstvolgende Lutherborrel staat gepland op woensdag 25 januari 2023, 16.30–17.30 uur (de decembermaand wordt overgeslagen). Na aanmelding via het luthers synodesecretariaat (luthersesynode-secretaris@protestantsekerk.nl) ontvangt u kort voor begin een bericht met de link om deel te nemen.

Gouda, 400 jaar Luthers leven

Vierhonderd jaar geleden sloot de lutherse gemeente van Gouda een overeenkomst met een 'eigen' predikant. Volgens het groot-protocol van die dagen was de oprichting tot zelfstandige gemeente toen een feit.

TEKST: WILLIAM BIK

Na de val van Antwerpen in 1585 zijn veel protestanten uitgeweken naar de Noordelijke Nederlanden, waaronder vele lutheranen. Ook uit Duitsland zijn veel lutherse immigranten om het geloof gevlucht en vormden kleine lokale gemeenschappen, zo ook in Gouda. De Hollandse protestanten, toen: gereformeerden, stonden echter ook afwijzend tegenover de niet calvinistische lutheranen en zochten redenen om de overheid te bewegen tegen hen op te treden. Lutheranen waren namelijk een beetje rooms in hun liturgie, opvattingen over het Heilig Avondmaal en de leer van de alomtegenwoordigheid van Christus.

Huisvieringen en schuilkerken

Daarom kregen de lutheranen een verbod van samenkomst en bouw van kerken. Het was de tijd van huisvieringen en schuilkerken. Later was het de lutheranen verboden een toren bij hun kerk te bouwen. Dit is de reden dat in 1668 de ronde Lutherse Kerk in Amsterdam een koepel en geen toren heeft gekregen.

Zo waren er begin 17e eeuw ook in Gouda lieden, voor een deel Duitse immigranten, toegedaan aan de Onveranderde Augsburgse Confessie. Het was maar een klein groepje dat bijeenkwam in huisgodsdiensten, maar het werd omschreven als een geestelijke lantaarn van het goddelijk Woord. Men zocht naar een eigen predikant en vond deze in Essen (D). Op 22 januari 1623 hield ds. Clemens van Bijleveld zijn eerste sermoen. Door deze overeenkomst met de predikant kon de gemeente zich als opgericht beschouwen - aldus het groot-protocol van die dagen.

Eeuwige naam: St. Joostkapel

En zo bestaat de evangelisch lutherse gemeente in Gouda nu 400 jaar. De geschiedschrijving is bewaard gebleven en ligt opgeslagen in het streekarchief Zuid-Holland. In 1714 geeft Ignatius Walvis in "beschrijving der stad Gouda" een uitvoerig inzicht over de St. Joostkapel, het kerkgebouw met bestaande toren wat door de Goudse lutheranen in 1680 is aangekocht en nog steeds ons bedehuis is. Vroeger was dit gebouw in gebruik door de zakkendragers (= sjouwers). Het voorgedeelte was de kapel, gewijd aan St. Joost, het achterste gedeelte een gasthuis (= ziekenhuis). Het gebouw is later verkocht onder voorwaarde dat de naam St. Joostkapel ten eeuwige dagen niet veranderd mocht worden. Voordat de St. Joostkapel in beeld kwam was er een andere gebedsruimte, genaamd 'De drie tafelkaersen', een oude oliemolen, die grondig verbouwd werd. Daartoe was de gemeente zeer vrijgevig. Een kaarsenkroon, koperen lezenaars, het schilderij 'de goede herder' en veel andere voorwerpen werden geschonken en worden nog steeds gebruikt in de St. Joostkapel.

Luidklokje: als enige in Gouda handmatig geluid

Het luthers leven ging gewoon door; predikanten kwamen en gingen. In 1741 was er grote beroering, omdat bij het uitgaan van de kerk sprake was van wanordelijkheden bij de collecten. Herhaaldelijk werd de gemeente verzocht de orde te bewaren. Aangezien dit niet hielp besloot de kerkenraad door de macht der sleutelen des hemelrijks hun toevertrouwd volgens Matteüs 16, zulke verstoorders der goede orde en rust in Gods huis af te zonderen van de gemeenschap van des Heeren tafel.

In 1842 kwam een verzoek van de Synode om de toga in te voeren in plaats van de mantel met bef. In 1869 wordt de toren afgebroken en verliest de kapel zijn uurwerk. Om dit verlies enigszins goed te maken, werd bij de restauratie van

1957 een klein torentje op de voorgevel geplaatst met op de torenspits natuurlijk een zwaan als windwijzer. Hierin werd een luidklokje opgehangen, een oude klok (1788). Nog altijd roept dit klokje 's zondags het kerkvolk op en klept tijdens het bidden van het Onze Vader. Het is de enige klok in Gouda die met de hand wordt geluid. Zo zijn er nog vele anekdotes en bijzonderheden die in de loop van 400 jaren zijn opgetekend. De ELG Gouda is klein en bejaard geworden. Om die reden ging onze gemeenschap samen met de Protestantse Gemeente Gouda. Hoewel zij na 400 jaar haar zelfstandigheid verloor, gaat zij door als een lutherse bijzondere wijkgemeente - onder de bezielende leiding van dominee Catrien van Opstal.

Ter gelegenheid van dit jubileum heeft de kerkenraad een boek uitgegeven: '400 jaar Luthers leven in Gouda'. In 120 pagina's wordt de Goudse geschiedenis verhaald. Veel foto's zijn toegevoegd en de ingegraveerde teksten van de doopschaal en het avondmaalszilver zijn apart aangegeven. De lijst met predikanten is lang, maar we kennen ze (met bijzonderheden) allemaal. De eerste predikant, Clemens van Bijleveld, ligt in de Sint Janskerk in Gouda begraven. Zijn grafsteen ligt er nog steeds. Dit boek is verkrijgbaar bij: William.Bik@Tiscali.nl en kost € 12,50 + € 5,- verzendkosten.

Oekraïne: mét hart voor de naaste

Kerk-zijn in Oekraïne is heel noodzakelijk, in deze tijden van oorlog. De eerste maanden lag het kerkelijk leven nagenoeg plat, daarna kwam de veerkracht terug en werden veel activiteiten ontwikkeld. In augustus kwamen de pastores met gereformeerde collega's bij elkaar in Rivne, in het westen van Oekraïne.

TEKST: PRAXEDIS BOUWMAN - BEELD: DELKU (LUTHERSE KERK IN OEKRAÏNE)

Een grote steun is de Martin Luther Bund, een Duitse stichting die lutherse kerken in de diaspora op alle mogelijke manieren ondersteuning geeft, financieel of met kennis en zelfs met menskracht. De Martin Luther Bund heeft, via destijds de ELKRAS (lutherse kerken in Rusland en andere staten), een decennialange samenwerking met lutheranen in Oekraïne. De Bund ondersteunt alle initiatieven die vanuit de kerk in Oekraïne zelf ondernomen worden. Dat krijgt, sinds het begin van de oorlog gelukkig steeds meer vorm. Volwassenen ontmoetten elkaar wel daar waar mogelijk was in, zo goed en zo kwaad als het ging, georganiseerde kerkdiensten. Het gewone leven van de kerkelijke gemeenschap kwam abrupt tot een stop. In de loop van het voorjaar 2022 werd, lutherse kerk-breed in Oekraïne voorzichtig gekeken wat er toch kon. Bijvoorbeeld toch een kinder- en jongerenkamp. Op vraag van de lutherse dominee in Odessa organiseerden juist teenagers uiteindelijk in totaal drie zomerkampen, voor zichzelf, maar ook samen met volwassenen voor jongere kinderen.

Wilt u de lutherse gemeenschappen in Oekraïne steunen? Uw steun komt via de Lutherstichting en de Martin Luther Bund rechtstreeks in de haarvaten van de maatschappij terecht. Luther Stichting, NL25 INGB 0002 6509 68.

Wilt u de (nood)hulp van de Lutherse Wereldfederatie steunen? Dat kan via het Nederlands Luthers Genootschap voor In- en Uitwendige Zending, NL28 INGB 0000 0433 60. Bij beide giften specifiek in de omschrijving 'Oekraïne' aangeven.

Leenmoeders

Bij de ontmoeting in Rivne stond Pastoraat in tijden van oorlog bovenaan de agenda. Tegen het einde van de bijeenkomst was er aandacht voor 'leenmoeders' in de vorm van een boek dat onlangs is verschenen over dit onderwerp. Jaarlijks worden 2000 kinderen geboren, die voldragen worden door Oekraïense vrouwen, voor vooral buitenlandse ouders. Die buitenlandse adoptieouders kunnen nu veelal niet naar Oekraïne komen

om de kinderen op te halen. Een gecompliceerde kwestie, vooral voor de 'leenmoeders'.

Charkov, diaconie

De stad Charkov, heel dicht bij de Russische grens, is maanden geteisterd door zware aanvallen van het Russische leger. Dat slaagde er niet in om de stad in te nemen, maar door de zware gevechten en de overvliegende en ook doel rakende raketten en wapens ontvluchtten honderdduizenden inwoners de stad. De stad is vanaf het begin van de oorlog ontwricht. De kleine lutherse gemeente 'Heilige Hemelvaart' ondersteunde vooral praktisch alle 'buren' die dat nodig hadden. Vrijwilligers zorgden zo voor onder andere luiers, medicijnen en incontinentieluiers. Met hulp van de Poolse lutherse kerk werden de spullen

aangekocht, naar Charkov gebracht en uitgedeeld. De gemeente heeft met Poolse, Etse en Duitse hulp ook zo goed en zo kwaad als dat kon het onderwijs in de stad ondersteund, zowel met ruimte alsook met de aanschaf van computers.

Samenwerking

Over samenwerking gesproken: de Duitse partnerstad van Odessa, Regensburg, heeft zich met enorme inzet ontfermd over 5000 lutherse vluchtelingen uit Odessa. In Regensburg zijn lutheranen een kleine minderheid, maar met gezamenlijke inspanningen van andere denominaties en de stad zelf, is onderdak gevonden. De Martin-Luther-Saal is omgetoverd tot 'Oekraïne-café' een ontmoetingsplek voor jong en oud. De Lutherse Wereldfederatie heeft bij het begin van de oorlog meteen geld gealloceerd voor steun in Oekraïne maar ook aan de Poolse lutherse kerk. Er is in samenwerking met de Poolse lutheranen, een LWF-Polen-Oekraïne kantoor geopend in Warschau. Vanuit dat kantoor zijn, in samenwerking met de UNHCR, zes geldpunten (multiple purpose cash assistance, MPCA) opgestart die voorzien in cash om vluchtelingen de broodnodige dingen

te kunnen laten kopen. Die cashpunten hadden in september 2022 in totaal 60.300 Oekraïense vluchtelingen in Polen bereikt. De ervaringen met het geven van geld zijn goed, mensen gebruiken het daadwerkelijk voor dat wat ze nodig hebben.

Na acht maanden oorlog verschuift de hulp van de LWF nu naar bescherming en sociale samenhang, en naar onderwijs. De LWF heeft onlangs aan 48 stafmensen door heel Polen trainingen gegeven die gaan over psychosociale ondersteuning in de gemeenschap.

Veel stafleden zijn zelf vluchteling. Alleen al door de training ontstaat er een samenhang tussen de zes verschillende centra van waaruit de LWF de hulp geeft.

Uit de synode...

TEKST: MAARTEN VAN DER WOUDE, VOORZITTER EVANGELISCH-LUTHERSE SYNODE

De winter is begonnen. De tijd van warmte, advent, kerst en jaarwisseling. De tijd waarin we de geboorte van Christus herdenken en vieren. De tijd ook, waarin gedachten uitgaan naar hen, die hun land hebben moeten ontvluchten – wegens oorlog, achtervolging of andere rampspoed. Maar ook naar hen, vaak dichtbij, die niet weten hoe rond te komen. Laten we om elkaar heen staan, vasthouden en vooral ondersteunen. Ieder steentje, hoe klein ook, kan als Godsgeschenk worden ervaren.

Hierbij vergeleken kan het synodewerk soms nietig lijken, maar het is belangrijk om elkaar ook daarin te blijven ondersteunen. Ik wens u allen een goede en gezegende kersttijd, alsmede een goed en gezond nieuw jaar.

Voor de wind zeilen

Dat is de inspirerende titel van de toekomstnota van de Lutherse Kerk in Nederland. De basis ook van de gesprekken op de Kerkenradendag eerder dit jaar. Een goed bezochte dag, met deelnemers uit het gehele land vanuit nagenoeg alle lutherse gemeenten. Een dag met intensieve en goede gesprekken, meningen hoe onze kerk er in de toekomst uit kan zien, wat wensen zijn, punten van aandacht en ook zorg. Er is op de Kerkenradendag besloten de Synodale Commissie (SC) te verzoeken een vervolgtraject in te zetten. Dit is inmiddels gebeurd. De SC heeft een gesprek gehad met het managementteam van de Dienstenorganisatie (DO) van de PKN. Een positief gesprek, waarin al vervolgstappen gezet zijn over de opzet en uitvoering van een project dat ons allen aangaat. Er is nu contact met de hoofdprojectleider van de DO en begin november waren de eerste gesprekken over wie de mogelijke projectleider wordt. Het project wordt breed gedragen en ondersteund door de PKN, om zo bij te dragen aan het behoud en verder uitdragen van de Lutherse traditie voor de gehele Kerk. De lutheranen nemen het voortouw met ondersteuning van de DO, die steun is nodig bij het goed laten slagen van het project. Via *Elkkwartaal* en de digitale ELS-nieuwsbrief houden we u op de hoogte van de stand van zaken. Want dit project gaat ons allen aan.

Inspiratiefestival 2023 op Terschelling

Eerder al meldden we dat wij als Lutherse Kerk mogelijk willen aansluiten bij het Inspiratie Festival op Terschelling.

Dit oecumenische festival wordt om het jaar georganiseerd met alle kerken op het eiland. Het beoogt een zo breed mogelijke oecumenische beweging op gang te brengen om de veelkleurigheid van het geloof te laten zien en doen ervaren. Er is inmiddels contact met de organisatie van het festival en de Synodale Commissie was hierover eind oktober in gesprek met hen. Van beide zijden was er veel enthousiasme en de SC heeft besloten definitief deel te nemen aan het festival. Het Inspiratie Festival vindt plaats van vrijdag 20 tot en met zondag 22 oktober 2023. Iedereen is welkom het festival mee te vieren of wellicht mede vorm te geven. Over de vorm en inhoud daarvan leest u binnenkort meer in *Elkkwartaal*.

Gesprekken met organisaties

In de oktober-vergadering van de Synodale Commissie waren afgevaardigden van de Commissie Steunverlening en van Commissie Orgelzaken (alsmede Classis vertegenwoordiger) aanwezig om te vertellen over hun werkzaamheden. Het doel hiervan was meer inzicht te krijgen in de activiteiten en kennis te nemen van actuele zaken. Een waardevol gesprek, wat navolging verdient en krijgt. De afgevaardigde van de Commissie Steunverlening vertelt in een komend interview met *Elkkwartaal* onder meer over wat deze commissie bijvoorbeeld voor gemeenten kan betekenen. Van harte aanbevolen!

Gemeenten

In veel lutherse gemeenten spelen zaken die de aandacht van de SC en de Synode vragen én krijgen. Bijvoorbeeld: (aanstaande) fusie van gemeenten, financiële zaken, zorgen over beschikbare menskracht, kerkgebouwen, organisatie, en wat dies meer zij. Belangrijke en vaak ook langdurige zaken, waarbij de SC en Synode ondersteuning verlenen; ook de steun van de Financiële Commissie van de Synode is hierbij vaak nodig. Tijdrovend, maar onontbeerlijk om 'onze' gemeenten te steunen in hun eigen gaande en staande houden.

Diederik Blankesteyn: nieuwe cantor-organist

in de ELG Utrecht-Zeist

TEKST: TACO SEINSTR

In een feestelijke dienst op 2 oktober 2022 is Diederik Blankesteyn in bediening gesteld als cantor-organist van de Evangelisch-Lutherse gemeente Utrecht-Zeist. Fijn was dat zijn familie, zijn vrouw en zoontje van 2½ week oud (!) erbij waren. Diederik volgt Sebastiaan 't Hart op die deze functie jaren vervulde.

In de viering met Heilig Avondmaal werd Psalm 102 gezongen op een melodie van Diederik, en werden onder zijn leiding door vierstemmig koor, strijkers en orgel het eerste en laatste deel van Bachs cantate 'Aus tiefer Not', de eerste aria uit Buxtehudes 'Gott hilf mir' en een concerto van John Stanley uitgevoerd. Diederik is 26 jaar en is afgestudeerd als organist aan het Conservatorium van Amsterdam. Daarnaast heeft hij ook theologie gestudeerd aan de Vrije Universiteit. Hij is al zo'n tien jaar organist in kerkdiensten. Als cantor-organist stapt Diederik graag in de rijke Lutherse traditie om aan de kerkdiensten vorm te geven met orgelspel en zal hij pogen de cantorij nieuw leven in te blazen.

Meer informatie:
www.diederikblankesteyn.nl

Kerkenradendag 2023

De datum voor de volgende Kerkenradendag is inmiddels bekend: zaterdag 4 februari 2023 in Zwolle. Noteer deze vast in de agenda! Natuurlijk komt op deze dag het (vervolg)proces 'Voor de wind zeilen' weer aan de orde. Ook is er meer informatie over de Assemblee 2023 en over het Inspiratiefestival op Terschelling. Tijd en programma worden later bekend gemaakt.

Studiedag NLVB

De Nederlandse Lutherse VrouwenBond (NLVB) organiseert haar jaarlijkse studiedag op 4 maart 2023, in de lutherse kerk in Utrecht. Het dagthema is: 'Spiritualiteit en blijdschap'. Veel aandacht is er die dag, ook in de workshops, voor Iona. Ook mannen zijn van harte welkom. Aanmelden: via Helena Axler (penningmeester): h.v.axler@gmail.com

nieuw e-mailadres

De redactie van *Elkkwartaal* krijgt met ingang van 1 februari 2023 een nieuw e-mailadres: redactie@elkkwartaal.nl. Graag alle kopij in het vervolg naar dit adres sturen.

Evangelisch-Luthers Dagboek 2022-2023

Het Evangelisch-Luthers Dagboek 'begeleidt' het kerkelijk jaar. Met dagelijkse bijbellezingen uit het lutherse leesrooster, met een aanreiking in de vorm van gedicht, lied of gebed, samengesteld door predikanten uit de landelijke gemeenschap. Naast liturgie en exegese, bevat het Dagboek ook contactgegevens van lutherse gemeenten, de synode en verbonden instellingen. Kortom: een naslagwerk voor en bij dagelijks gebruik.

De voorplaat toont steeds een afbeelding van een actueel onderwerp. Voor dit jaar koos de Dagboek-redactie voor het logo van de Lutherse Wereld Federatie, waarmee de LWF zich in september 2023 vertegenwoordigt tijdens haar dertiende Assemblee, in Krakow. De woorden 'One body, one Spirit, one Hope' (Efeziërs 4:4) houden lutheranen het komend jaar bezig. Wereldwijd! "Moet dat nu per se in

het Engels?" vroeg een trouwe dagboek gebruiker ... Ja, dat moet, want in Azië, Afrika, Polen of Oekraïne is het Nederlands niet de 'voertaal'. In het Dagboek en bij *Elkkwartaal* wel - in onze eigen taal informeren we u, het hele jaar door.

Gemeentelieden bestellen een exemplaar van het Dagboek via hun kerkenraad en hebben het inmiddels in gebruik. Bijbestellen kan nog steeds via het Luthers synodesecretariaat: lutherssynode-secretaris@protestantsekerk.nl.

De prijs is € 18,00.

elkkwartaal

Niet of juist wel graag ontvangen?

Reageer altijd rechtstreeks naar de dienstenorganisatie Protestantse Kerk via abonnementen@protestantsekerk.nl of (030) 880 18 80. Informatie over uw (lutherse) inschrijving in het ledenregister: vraag als eerste uw kerkenraad!

